

Міністерство освіти та науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
**Навчально-науковий інститут природничо-математичних, медико-
біологічних наук та інформаційних технологій**
Кафедра географії, туризму та спорту

Освітня програма: Середня освіта (Географія)
Спеціальність: 014 Середня освіта (Географія)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістр

на тему:

**«Сільський зелений туризм на Ніжинщині: сучасний стан та роль у
організації туристично-краєзнавчих досліджень у школі»**

студентки **Бондар Юлії Василівни**

науковий керівник:

Філоненко Юрій Миколайович, к.г.н., доцент
доцент кафедри географії, туризму та спорту

рецензенти: канд. геогр. наук, доцент **Безпала О.В.**
докт. геогр. наук. проф. **Барановський М.О.**

допущено до захисту:

Завідувач кафедри географії, туризму та спорту

(підпис)

Микола БАРАНОВСЬКИЙ

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

«05» грудня 2025 р.

Ніжин – 2025

АНОТАЦІЯ

до кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) «Сільський зелений туризм на Ніжинщині: сучасний стан та роль у організації туристично-краєзнавчих досліджень у школі»

Автор: Бондар Ю. В.

Науковий керівник: доц. Філоненко Ю. М.

Робота присвячена комплексному дослідженню сучасного стану розвитку сільського зеленого туризму в Ніжинському районі, оцінці його природно-ресурсного та історико-культурного потенціалу, а також розробці методів інтеграції об'єктів сільського туризму в освітню та краєзнавчу діяльність учнів середніх шкіл.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є значний масив літератури з географії, туризму, рекреаційної діяльності, місцевої історії та педагогіки, а також джерела з Інтернету. Робота написана на основі матеріалів власних польових та експедиційних досліджень, які полягали у відвідуванні та аналізі окремих об'єктів сільського зеленого туризму на Ніжинщині.

Результати дослідження є важливими і мають практичну цінність для власників агротуристичних господарств, керівників туристичних організацій та місцевих органів влади, допомагаючи їм розробляти більш ефективні стратегії розвитку сільського туризму та підвищувати конкурентоспроможність регіону. Робота має особливе значення для вчителів, оскільки пропонує механізми використання місцевих туристичних ресурсів у навчальному процесі.

Результати дослідження можуть бути використані на уроках географії та історії, у позакласних заходах у школі, а також у розробці місцевих програм сталого розвитку сільських територій.

Ключові слова: сільський зелений туризм, Ніжинський район, туристичні ресурси, агротуризм, урок географії, сталий розвиток, освітній потенціал.

ANNOTATION

to the qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 014 Secondary Education, subject specialty 014.07 Secondary Education (Geography) «Rural green tourism in the Nizhyn region: current status and role in organising tourism and local history studies at school».

Author: Bondar Yu. V.

Scientific adviser: docent Filonenko Yu. M.

The work is dedicated to a comprehensive study of the current state of rural green tourism development in the Nizhyn district, an assessment of its natural resource and historical-cultural potential, and the development of a methodology for integrating rural tourism objects into the educational and local history activities of general secondary school students.

The theoretical and methodological basis of the research is a significant amount of literature reviewed from geography, tourism, recreational activities, local history, and pedagogy, as well as sources from the Internet. The work utilized materials from proprietary field and expeditionary research, which involved visiting and analyzing specific rural green tourism objects in the Nizhyn region.

The research results are important and hold practical value for owners of agritourism homestays, heads of tourist organizations, and local self-government bodies, helping them develop more effective strategies for rural tourism development and increase the region's competitiveness. The work is of particular significance for pedagogical staff, as it proposes mechanisms for utilizing local tourism resources in the educational process.

The results of the conducted research can be used in geography lessons, local history classes, and extracurricular activities in schools, as well as in the development of local sustainable development programs for rural areas.

Key words: rural green tourism, Nizhyn region, tourism resources, agritourism, geography lessons, sustainable development, educational potential.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. Теоретичні та методичні засади дослідження сільського зеленого туризму як виду туристичної діяльності	11
1.1. Сільський зелений туризм як об’єкт дослідження суспільної географії.....	11
1.2. Особливості та функції сільського зеленого туризму.....	17
1.3. Основні методичні підходи до вивчення сільського зеленого туризму в Україні та на Ніжинщині.	22
РОЗДІЛ II. Особливості виникнення та розвитку сільського зеленого туризму в Україні	28
2.1. Найважливіші етапи становлення сільського зеленого туризму в Україні.	28
2.2. Сучасний стан, регіональні відмінності та основні проблеми розвитку сільського зеленого туризму в Україні.	32
РОЗДІЛ III. Основні особливості сільського зеленого туризму у Ніжинському районі.....	36
3.1. Розвиток сільського зеленого туризму на Ніжинщині.....	36
3.2. Основні об’єкти сільського зеленого туризму Ніжинщини	40
РОЗДІЛ IV. Використання результатів дослідження сільського зеленого туризму в шкільному курсі географії.....	52
4.1. Вивчення сільського зеленого туризму у 8 та 9 класах.	52
4.2. Використання тематики сільського зеленого туризму у туристично-краєзнавчій діяльності.	57
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63
ДОДАТКИ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі глобалізації, урбанізації та зростаючого інформаційного тиску люди все частіше звертаються до природи, місцевої культури та спокійного ритму сільського життя. Ці фактори призвели до інтенсивного розвитку сільського зеленого туризму, який став важливим елементом соціально-економічного розвитку, збереження культурної спадщини, підтримки місцевих громад та формування відповідального ставлення до природи.

Це особливо актуально в контексті України, де сільський зелений туризм стає одним із важливих напрямків економічної діяльності після децентралізації у новоутворених районах та громадах. Не є винятком і Ніжинщина, адже Ніжинський район є історично та культурно багатим регіоном нашої держави, який поєднує значний потенціал природних і ландшафтних ресурсів з унікальними культурними та історичними пам'ятками.

В освітньому контексті сільський зелений туризм є надзвичайно ефективним засобом виховання у школярів любові до рідної землі, екологічної свідомості, дослідницької діяльності та практичних навичок з місцевої історії. Впровадження сільського зеленого туризму в систему туристичної та краєзнавчої роботи зі школярами дозволяє поєднувати навчання з практикою, сприяє формуванню національної ідентичності та сталого мислення. Таким чином, ця тема є актуальною, соціально значущою та має наукові й практичні перспективи.

Об'єктом дослідження є сільський зелений туризм як форма сталого розвитку сільських територій та засіб залучення молоді до пізнання природного, географічного, історичного, культурного та соціального середовища через активний туризм та місцевознавчі заходи, а **предметом** - особливості його розвитку і сучасний стан у Ніжинському районі, а також напрями та механізми інтеграції в освітній процес закладів загальної середньої освіти.

Метою кваліфікаційної роботи є проведення комплексного дослідження сучасного стану розвитку сільського зеленого туризму в Ніжинському районі,

виявлення його географічного, економічного, культурного та освітнього потенціалу, а також розробка практичних рекомендацій щодо ефективного використання ресурсів сільського туризму в організації туристично-краєзнавчої діяльності серед школярів. Особлива увага приділяється інтеграції сільського туризму в зміст географічної освіти та розвитку екологічної свідомості, громадянської позиції та національної самосвідомості серед школярів.

Завдання:

- з'ясувати сутність, особливості та функції сільського зеленого туризму як об'єкта соціально-географічних та туристично-краєзнавчих досліджень;
- проаналізувати теоретичні та методологічні засади інтеграції теми сільського зеленого туризму до шкільної програми з географії та туристично-краєзнавчої діяльності;
- оцінити природно-ресурсний, культурно-історичний та соціально-економічний потенціал Ніжинського району для розвитку сільського зеленого туризму, визначивши ключові туристичні ресурси;
- визначити сучасний стан розвитку сільського зеленого туризму в Ніжинському районі, виявити наявні об'єкти та сформулювати ключові проблеми і перспективи його подальшого розвитку;
- розробити та обґрунтувати методику організації дослідницької та проєктної діяльності учнів 8–9 класів, засновану на вивченні сільського зеленого туризму та спрямовану на розвиток їхніх ключових навичок та вмій;
- сформулювати практичні рекомендації щодо впровадження результатів учнівських досліджень з сільського зеленого туризму в діяльність місцевих громад та освітній процес з метою сприяння сталому розвитку території.

Джерельна база дослідження. Для детального вивчення сільського зеленого туризму Ніжинського району та методики викладання даної теми у 8 та 9 класах було проаналізовано велику кількість теоретичного матеріалу. Для розділу 1. «Теоретичні та методичні засади дослідження сільського зеленого туризму як виду туристичної діяльності» використано матеріали з наступних джерел: Географія. Навчальні програми для 8–9 класів закладів загальної

середньої освіти (оновлені 2024 р.) [9], Масляк П. О. Рекреаційна географія [53], Діяльність у сфері сільського зеленого туризму [15], Дніпровський державний аграрно-економічний університет: Розробка еколого-ландшафтного підходу розвитку зеленого туризму [16], Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives / UNESCO, 2020 [70], Green Competence Framework (GreenComp): Sustainability Competences for Lifelong Learning / Європейська комісія, 2022 [71], Roman, M. Innovative Development of Rural Green Tourism in Ukraine [73].

Для проведення дослідження у розділі 2. «Особливості виникнення та розвитку сільського зеленого туризму в Україні» були використані матеріали: Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР [52], Обласна цільова програма розвитку туризму в Чернігівській області на 2021–2027 роки [46], Якимчук, А. Сільський «зелений» туризм як каталізатор розвитку місцевої економіки [69], Батиченко С. П. Сільський зелений туризм в Україні: стратегічна складова розвитку сільських територій. [1], Батиченко С., Лантух М. Сільський зелений туризм в Україні: сучасний стан [2], Бездухов О. А., Філоненко Ю. М. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Ніжинському районі [3], Бондар Ю. В. Стан сільського зеленого туризму в Ніжинському районі у 2022–2024 роках [5], Методичні підходи до типологізації суб'єктів туристичного підприємництва в аграрній сфері – Ужгородський Національний Університет [41].

Розділ 3. «Основні особливості сільського зеленого туризму у Ніжинському районі» було досліджено опираючись на джерела: Еко-садиба «Ворона». Комарівська громада [17], Подорожуємо рідним краєм: Борзна і Мотронівка – Чернігівобленерго [50], Дивовижна Чернігівщина. Стара Басань [14], Мистецький хутір Обирок [42], Ще один крок до розвитку "зеленого туризму" в Ніжині. Головний сайт Ніжина [68], На Ніжинщині в оновленому заміському центрі відпочинку стартував літній сезон [43], Про затвердження Переліків об'єктів спільної власності територіальних громад Чернігівської області [51].

Для з'ясування особливостей використання матеріалів дослідження в урочній та позаурочній діяльності під час підготовки розділу 4. «Використання результатів дослідження сільського зеленого туризму в шкільному курсі географії» були опрацьовані наступні джерела: Географія. Навчальні програми для 8–9 класів закладів загальної середньої освіти (оновлені 2024 р.) [9], Географія. 6–9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти [8], Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (оновлено на 2024–2025 н.р.) [13].

Методологія. У процесі написання кваліфікаційної роботи було використано комплекс наукових методів дослідження:

- Географічний (регіональний) підхід - застосовано для комплексної оцінки природно-ландшафтного, кліматичного та територіального потенціалу Ніжинщини.
- Культурологічний та етнографічний підходи - використано для аналізу нематеріальної культурної спадщини, традицій, ремесел та місцевої кухні як основи для створення унікального туристичного продукту.
- Соціально-педагогічний підхід - покладено в основу використання сільського зеленого туризму як інструменту освітнього процесу та формування громадянської свідомості школярів.
- Метод проєктного та інтеграційного навчання - застосовано для розробки структури навчальних міждисциплінарних практик з інтеграцією географії, історії та екології.
- Маркетинговий підхід - були використані для оцінки рівня просування туристичного напрямку.
- Інноваційний цифровий підхід - застосовується для обґрунтування цифровізації туристичних об'єктів (онлайн-карти, QR-коди, віртуальні тури) з метою підвищення їх доступності та інтерактивності.

Наукова новизна дослідження полягає в поєднанні географічного, туристичного та педагогічного підходів до вивчення сільського зеленого туризму на місцевому рівні. Вперше проведено комплексне дослідження сільського туризму як інструменту для вивчення туристичних ресурсів місцевості у школі в межах конкретної територіальної громади. Розроблено авторську модель використання об'єктів сільського туризму для розвитку в учнів навичок дослідження місцевої історії та культури, запропоновано практичні маршрути, які можуть слугувати основою для шкільних екскурсій та дослідницьких проєктів.

Теоретичне значення отриманих результатів. Результати дослідження сприяють теоретичному розумінню ролі сільського зеленого туризму як ресурсу освітнього процесу. Узагальнено підходи до організації роботи з вивчення туристичних ресурсів місцевості в навчальних закладах з урахуванням регіональних особливостей, доповнено класифікацію форм шкільного туризму та дослідницької діяльності.

Практичне значення отриманих результатів: створення низки ефективних рекомендацій щодо впровадження туристичної та краєзнавчої діяльності в школах на основі ресурсів сільського туризму. Запропоновані методичні підходи та описи туристичних об'єктів можуть бути використані вчителями, методистами, керівниками гуртків, а також місцевими органами влади та власниками агротуристичних господарств для популяризації сільського туризму серед молоді.

Апробація результатів роботи. Результати кваліфікаційної роботи частково обговорювалися на III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Соціально-економічні особливості та проблеми сучасного розвитку Чернігівської області» № (13–14 лютого 2025 року, м. Ніжин), III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Молодь у географічній науці» (17 квітня 2025 року, м. Ніжин).

Публікації. За матеріалами виконаного дослідження було опубліковано тези і наукову статтю:

1. Філоненко Ю. М., Бондар Ю. В. SWOT-аналіз нинішнього стану сільського зеленого туризму на Ніжинщині. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціально-економічні особливості та проблеми сучасного розвитку Чернігівської області» (Ніжин, НДУ ім. Миколи Гоголя 13–14 лютого 2025 р.). С. 78–82.

2. Бондар Ю. В. Стан сільського зеленого туризму в Ніжинському районі у 2022–2024 роках. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Молодь у географічній науці» (до 220-річчя заснування Ніжинської вищої школи) : Ніжин, НДУ ім. М. Гоголя (17 квітня 2025 р.) С. 31.

РОЗДІЛ I. Теоретичні та методичні засади дослідження сільського зеленого туризму як виду туристичної діяльності

1.1. Сільський зелений туризм як об'єкт дослідження суспільної географії

У сучасному постіндустріальному суспільстві туризм є важливою складовою економіки. Він може стати важливим джерелом наповнення місцевих і національних бюджетів. На жаль, не всі області держави мають достатні ресурси та об'єкти для збільшення туристичних потоків і це суттєво перешкоджає активному розвитку культурно-освітнього, спортивного, гірського туризму. Проте, Україна має всі передумови для розвитку сільського зеленого туризму, адже сільська місцевість нашої країни характеризується мальовничою природою і багатими історико-культурними та етнографічними особливостями. Тому вивчення такого напрямку, як сільський зелений туризм, є дуже перспективним, як загалом у межах України, так і на території Ніжинського району зокрема [39].

У сучасних умовах пошуку стійких моделей сільського розвитку сільський зелений туризм набуває все більшого значення як форма економічної діяльності та як важливе соціально-економічне явище. Його вивчення належить до сфери інтересів суспільної географії, оскільки охоплює просторові, економічні, демографічні, культурні та екологічні аспекти функціонування сільського простору [22].

Сільський зелений туризм, згідно з визначенням, наведеним у Законі України «Про туризм» - вид туризму, що передбачає тимчасове перебування туристів у сільській місцевості з метою відпочинку, оздоровлення, ознайомлення з традиційним способом життя, культурою, побутом та середовищем регіону (Закон України «Про туризм», 1995). У науковій літературі цей термін розглядається як діяльність, що поєднує рекреаційну, освітню, екологічну та соціокультурну функції, формуючи особливий тип взаємодії туриста з сільською громадою [52].

Сільський зелений туризм - це вид відпочинку, який передбачає перебування рекреантів в будинку власника сільського господарства, окремому гостьовому будинку або на території господарства.

Сільський зелений туризм визначається як форма відпочинку, організована на основі приватного селянського господарства в сільській місцевості, з використанням природного, культурного, етнографічного та аграрного потенціалу території. У цьому контексті сільський туризм виконує не тільки рекреаційну функцію, а й сприяє збереженню традиційного способу життя, активізації місцевих громад, диверсифікації сільського господарства та формуванню нових функцій сільського простору.

Важливо також розуміти розмежування та взаємозв'язок понять «сільський туризм», «агротуризм» та «екотуризм», які систематизовані в роботі Матвієнко Н. та Околович І. [37]. Вони доводять, що сільський зелений туризм не слід ототожнювати з агротуризмом, хоча він часто сприймається як взаємозамінний. Примітно, що сільський зелений туризм виступає як синтез еко- і агротуризму, але при цьому виконує соціально-просторову функцію забезпечення комплексного рекреаційного простору, що формує стійке сприйняття природи, культури і спільноти. Це важливо для суспільної географії, оскільки об'єкт стає не тільки окремим садибним об'єктом, але соціально-просторовою системою, в якій взаємодіють мешканці, стажери, менеджери, туристи [37, 63].

Як об'єкт суспільно-географічних досліджень, сільський зелений туризм потребує вивчення низки ключових аспектів. По-перше, важливим є просторовий розподіл об'єктів сільського туризму, їх територіальна концентрація, щільність, спеціалізація та особливості формування туристичних кластерів. По-друге, досліджуються соціально-економічні умови розвитку: наявність інфраструктури, людського потенціалу, рівень підприємницької ініціативи населення, наявність фінансових ресурсів та рівень співпраці з органами місцевого самоврядування.

Підхід до вивчення сільського туризму в межах соціальної географії є міждисциплінарним, поєднуючи методи картографування, статистичного аналізу, польових досліджень та соціологічного опитування. Такий комплексний аналіз дозволяє не лише окреслити сучасний стан, а й спрогнозувати перспективи розвитку галузі в умовах зміни соціально-економічної ситуації та глобальних викликів (зокрема, впливу пандемії COVID-19 та військових дій на туристичну активність населення) [26].

Сільський туризм сприяє формуванню позитивного іміджу регіону, залученню інвестицій, створенню нових робочих місць та покращенню якості життя сільського населення. У зв'язку з цим, суспільна географія зосереджує увагу на аналізі просторових закономірностей розвитку туризму, оцінці територіальних ресурсів, туристичної привабливості та сталості функціонування туристичних об'єктів [19].

Особливе значення для суспільної географії має оцінка впливу сільського туризму на трансформацію сільського простору. Йдеться про зміну функціональної структури села, активізацію неаграрної діяльності, розвиток малого та середнього бізнесу, збереження традиційного культурного середовища. У цьому контексті сільський туризм розглядається як фактор територіального розвитку, який може стати інструментом нівелювання регіональних диспропорцій та запобігання депопуляції сільських поселень [61].

У фундаментальному значенні досліджень Тищук І. В. та Ільїної О. В. висвітлено нормативні та стратегічні аспекти функціонування зеленого туризму як частини регіонального простору. Вони наголошують, що сільський простір в Україні функціонально і соціально трансформується під впливом державної політики, сертифікації садиб та освіти власників туристичних об'єктів [63].

На суспільно-географічному рівні такі трансформації означають появу нових просторів для дій місцевим жителям, які осмислюють своє село через туристичні практики.

У рамках інноваційного підходу до розвитку зеленого туризму в Україні зазначається, що розвиток агротуристичних послуг має враховувати соціальну

відповідальність, залучення місцевих підприємців та майстрів, екологічні практики, участь громади та діджиталізацію послуг, що створює нову соціальну інфраструктуру та розвиває соціальні мережі в селі. Для соціальної географії ці тенденції є маркерами сучасного просторового розвитку, що формує суб'єктивність місцевих громад у контексті туристичної діяльності [46].

Всі перераховані дослідження визначають концептуальні межі сільського зеленого туризму як об'єкта соціальної географії: він виступає не тільки як виробничо-рекреаційна сфера, але і як соціальна система з власною просторовою організацією, культурними кодами, економічними зв'язками та інституційними структурами. Також соціальна географія звертається до вивчення простору як соціально створеної реальності. У рамках цієї парадигми сільський зелений туризм є об'єктом, де вивчається виробництво, місця формування агросоціальних територій, конструювання ідентичностей, мережевий розвиток кластерів і потенціал сталого розвитку.

Європейський досвід, викладений у статті Махині С. О., який звертає увагу на методи формування туристичних кластерів, взаємодію між державними органами, фермерськими господарствами, громадськими організаціями, а також використання міждержавного транснаціонального співробітництва, що є хорошим варіантом для прикордонних регіонів України. Враховуючи суспільну географію, це означає, що сільський зелений туризм функціонує як складна просторово-інституційна мережа, де важлива не тільки місцева економіка, але й периферійні зв'язки, міжкультурні обміни, програми міжнародного співробітництва [38, 63, 71].

Сучасна суспільна географія також зацікавлена в інтерактивності людського ландшафту, адже тут формується новий тип культурних екосистем. Зокрема, у роботах Олійник В. Д. та Данілової О. М. зазначається, що в українських умовах сільський зелений туризм постає як модель соціокультурного економічного простору, який поєднує екологічну складову з відтворенням культурних традицій, збереженням ремесел, гастрономічною ідентичністю. Це вимагає врахування в методології дослідження не тільки

фізико-географічних факторів, а й освітніх, культурних та соціальних мереж [48, 49].

У суспільно-географічному контексті це дає можливість розглядати сільське середовище не лише як фізичний ландшафт, а й як поле соціальних взаємодій та трансформацій.

Зосереджуючи погляд на регіональному рівні, зокрема на Ніжинському районі, соціальна географія формує завдання дослідження: описати локальні географічні умови, транспортні комунікації, культурні та екологічні ресурси, а також визначити соціальні мережі, через які формується туристичний потік. Ніжинщина є регіоном з багатою етнокультурною спадщиною та агросільським потенціалом, але поки що маловідома як туристичний напрямок. Соціальна географія дозволяє дослідити, як формування туристичного простору залежить від культури спадщини, як змінюється інформаційний вакуум через соціальні мережі, школи, регіональні ініціативи [68].

Щодо регіонального рівня, зокрема Ніжинського району, окремих фахових наукових видань поки що недостатньо, але суспільна географія пропонує методи, які легко адаптуються в регіональному контексті. Зокрема, такі аналізи, як факторний аналіз або графічна модель взаємодії полігонів туристичних визначних пам'яток, як у роботах Шевченко Г. та Петрушенка М., демонструють можливість вирішення локальних проблем всеукраїнськими методами. Це дає змогу трактувати землі Ніжинщини як просторово-культурний конгломерат із суспільно-географічним потенціалом для зеленого туризму [74].

На території Ніжинського району до об'єктів сільського зеленого туризму належать: 1) база відпочинку «Вітрила Маклая» (м. Батурин), 2) туристичний комплекс «Берег» (м. Батурин), 3) мистецьке екопоселення (арт-хутір) («Острів Обирок», «Хутір Обирок») села Обірки (Батуринська ТГ), 4) зооботанічний комплекс «Басань» Стара Басань (Бобровицька ТГ), 5) Еко-готель на хуторі Ворона (Комарівська ТГ), 6) приватна садиба «хутір Гришівка» (Борзнянська ТГ), 7) ресторанний комплекс «Хутір рибацький» село Хвилівка (Талалаївська ТГ), 8) відпочинковий комплекс «Лісова казка» село Мала Кошелівка

(Вертіївська ТГ), 9) відпочинковий комплекс «Купайла» село Таталаївка (Талалаївська ТГ), 10) садиба «У Дорофея» село Липів Ріг (Вертіївська ТГ) [24].

Розуміння сільського зеленого туризму в цьому напрямку має важливе значення для формування методологічного апарату дослідження. З одного боку, необхідно враховувати міжнародний досвід, державні стратегії та інноваційні тенденції, з іншого - враховувати місцеві особливості Ніжинщини: кількість сільського населення, культурні ресурси, соціальну активність громади. Наприклад, визначення призначення місцевих садиб, ремесел або етнічних свят за допомогою польових досліджень, опитувань, геопросторових карт, інтерв'ю з мешканцями формує багатовимірний простір суспільної географії, який може стати основою для освітніх і туристичних ініціатив у місцевих школах.

Таким чином, сільський зелений туризм як об'єкт вивчення суспільної географії є не просто об'єктом реклами чи економічного аналізу, він виступає благородним полем взаємодії людини, культури, соціального простору та довкілля. У суспільно-географічній перспективі це означає, що кожна садиба, кожний етнографічний осередок, кожна освітня програма є елементами просторової матриці, де можна виміряти соціально-економічні результати, культурні впливи та екологічну стійкість.

Суспільна географія, зосереджена на взаємозв'язках суспільства та простору і отримує набір інструментів для оцінки того, як просторові трансформації через інновації змінюють соціальну структуру сільських громад.

1.2. Особливості та функції сільського зеленого туризму

Розвиток сільського зеленого туризму в Україні є одним з інструментів підтримки сільських територій, особливо в умовах післявоєнної економічної трансформації та децентралізації. Чернігівщина є прикладом регіону з сильним потенціалом у цій сфері (додаток А). Завдяки мальовничим природним ландшафтам, густій мережі річок (Десна, Сейм, Снов та ін.), історико-культурній спадщині (міста Чернігів, Новгород-Сіверський, Батурин, Ніжин, Прилуки) та зі збереженими традиціями регіон приваблює туристів, які шукають автентичний досвід та якісний відпочинок в екологічно чистому середовищі [3, 5].

Зокрема, в селищі Седнів Чернігівського району активно розвиваються приватні садиби зеленого туризму («Ласкаво просимо», «Кінний двір»), які пропонують не тільки проживання в умовах традиційної сільської хати, а й тематичні екскурсії, дегустації місцевих страв, участь в етнографічних святах. Іншим прикладом є село Оболоння на Коропщині, де діє кілька сімейних господарств (Фермерські господарства «Гавриленко Н. П.», «Ріпка»), які поєднують сільськогосподарську діяльність з наданням туристичних послуг, включаючи агротури, риболовлю, збір лікарських трав та навчальні майстерні з гончарства [59].

Соціальна функція сільського зеленого туризму полягає у підвищенні рівня життя місцевого населення, збереженні демографічного потенціалу села, розвитку місцевої громади та зміцненні соціальної згуртованості. У селах, де активно функціонують туристичні садиби, спостерігається зменшення трудової міграції, особливо серед жінок та молоді, які знаходять можливості для самореалізації на місцях [18].

Культурна функція цього виду туризму проявляється у відродженні та збереженні народних традицій, фольклору, ремесел та кулінарної спадщини. У селах Чернігівщини часто проводяться фестивалі, спрямовані не лише на розваги туристів, а й на підтримку культурної спадщини. Наприклад, фестиваль «Седнівська осінь» став популярним не лише серед мешканців регіону, а й серед туристів з інших регіонів України [59].

Сільський зелений туризм також виконує освітню функцію, оскільки сприяє підвищенню екологічної свідомості, ознайомленню з традиційним способом життя та навчанню на досвіді. Особливою популярністю користуються еко-табори для дітей, які організовуються в сільських громадах Чернігівщини і орієнтовані на формування відповідального ставлення до навколишнього середовища («Літотут», «Зелена країна»).

Крім того, він має чітку рекреаційну функцію, забезпечуючи можливість фізичного та психоемоційного відновлення. Відпочинок в природному середовищі, при мінімальному втручанні техногенних факторів, позитивно впливає на стан здоров'я, сприяє зниженню рівня стресу, підвищує загальне самопочуття [27].

Всі зазначені функції свідчать про багатогранність сільського зеленого туризму, який інтегрує економічну, соціальну, культурну, освітню та екологічну складові. Надалі її подальший розвиток у таких регіонах, як Чернігівщина, може стати рушієм сільського відродження, збереження культурного ландшафту та підвищення національного туристичного потенціалу [28].

Предмет сільського зеленого туризму в сучасній науці сприймається як особлива форма туристичної діяльності, що поєднує рекреаційні, економічні, культурні та соціальні елементи, організовані в сільській місцевості з акцентом на сталий розвиток. Саме складне поєднання функцій і особливостей цього виду туризму робить його істотним об'єктом вивчення в рамках соціальної, економічної та культурної географії. Той факт, що у 2024 році вчені та інші дослідники відзначають кількість активних сільських садиб, які надають не просто нічні послуги, а реальний туристичний продукт, підтверджує масштаби явища в Україні. Їх аналіз доводить, що сільський зелений туризм відіграє подвійну роль: як додаткове джерело доходів домогосподарств і як соціально-просторовий механізм самоідентифікації та культурного відтворення регіонів [48].

У теоретичному плані сільський зелений туризм має ряд характерних рис.

По-перше, він заснований на використанні приватних господарств (домашніх або фермерських) як носіїв туристичного ресурсу, який значною мірою відрізняється від комерційно інвестованих об'єктів. Визначення, представлене Б. Бірковичем, фіксує цей статус: це особлива форма відпочинку, яка передбачає залучення природних та рекреаційних ресурсів місцевості, культурної спадщини та самозайнятість сільського господарства. Ця структура створює виняткову особливість – відсутність традиційної комерційної моделі «готель + інфраструктура», а натомість – є автономним форматом гостинності, більш соціально орієнтованим, з акцентом на взаємодію гість-господар [4, 61].

Друга особливість - міцний зв'язок з культурно-історичною складовою регіону. Статті про можливості розвитку сільського зеленого туризму зазвичай підкреслюють, що інтерес туристів формується не тільки завдяки природі, а й завдяки етнографічній спадщині, народним ремеслам, кухні, традиціям. Іншими словами, сільський зелений туризм виконує функцію культурної анімації, відродження місцевих обрядів і ремесел у вигляді туристичного продукту. InfoTour у 2024 році підкреслив роль саме таких культурних імпульсів у відродженні популярної спадщини та стимулюванні внутрішнього доходу. Крім того, залучення туристів спонукає жителів до поліпшення облаштування садиб, освоєння нових практик гостинності, підвищення рівня освіти. Таким чином, культурно-освітній аспект функціонує як мета та інструмент водночас – формує соціальну інфраструктуру села, об'єднує громаду, зберігає культурну пам'ять та передає її через особисту взаємодію [61].

Третій важливий аспект – екологічна складова. Розвиток сільського зеленого туризму виступає додатковим стимулом для охорони природи та збереження біорізноманіття. Самі господарі, які пропонують екологічно чисті продукти або організують програми екотуризму, часто співпрацюють з національними або ландшафтними парками, щоб поєднати відпочинок із вивченням екологічних цінностей. У статті сучасних досліджень наголошується, що туристи обирають сільську місцевість для спокійного відпочинку, купання у водоймах, прогулянки лісом, тобто для екологічно орієнтованого контакту з

природою. Він також створює функцію екологічної освіти як для туристів, так і для місцевої громади, стимулює екологічну обізнаність господарів і необхідність збереження чистоти навколишнього середовища [11].

Соціально-економічні функції сільського зеленого туризму полягають у тому, що його розвиток сприяє збільшенню доходів села, створенню додаткових робочих місць, зменшенню міграції молоді, збереженню житлового фонду. Про це свідчать звіти для громадської спілки та дослідження в регіонах, які підтверджують, що за належної організації зелений туризм може стати альтернативним джерелом доходу з меншими інвестиціями, ніж традиційна індустрія туризму. Таким чином, низька вартість запуску сільськогосподарського поселення порівняно з міськими готелями не потребує великих інвестицій, а механізми реалізації доходів – від продажу місцевих продуктів до організації екскурсій – безпосередньо забезпечують життєздатність сімей та села. Економічний аспект поєднується із соціальною відповідальністю: громади починають модернізувати інфраструктуру, підтримувати розвиток туризму, інтегрувати молодь та розвивати партнерство з місцевою владою [63].

Ці функції взаємодіють і створюють багатофункціональну модель сільського зеленого туризму, що одночасно забезпечує рекреаційні потреби туристів, економічне збагачення фермерських господарств, збереження культурної спадщини, екологічну освіту, соціальну згуртованість. Таке поєднання визначає особливий статус цього явища — не як одноразової туристичної послуги, а як соціально-просторової системи, що охоплює територію, людей, ресурси, культурний капітал та екологічну структуру.

Тому сільський зелений туризм виконує основні функції рекреаційної, культурної, екологічної, економічної та соціальної інтеграції. Він характеризується особливістю формування внутрішньої самоорганізації, оскільки організовується не через великі установи, а через особисті домогосподарства, які формують локальні мережі, співпрацюють між собою в межах кластерів. У 2024 році Спілка сільського зеленого туризму презентувала Академію сільського розвитку, яка має на меті навчити власників системній

взаємодії, зміцненню комунікацій між громадами, органами влади, навчальними закладами та бізнесом. Це свідчить про те, як функція трансформації освіти та професійного навчання увійшла в ядро сільського зеленого туризму як соціального явища.

Особливо для України важливо розглядати сільський зелений туризм як функцію просторової та соціальної стратегії, і не тільки туристичної. Це означає, що розвиток такого туризму змінює карту сільського простору — активізує села, які втратили населення, створює нові точки туристичної діяльності, перетворює «віддалені» сільські райони на туристично-активні центри. Соціографічний ефект від цього полягає у формуванні нових соціальних мереж, культурних ідентичностей, альтернативної економіки села, яка може стати частиною стратегії регіонального розвитку, зокрема на Ніжинщині чи інших агропромислових районах України.

Таке розуміння особливостей та функцій сільського зеленого туризму як об'єкта теоретико-методологічного дослідження дозволяє побудувати адекватну методологію: визначити об'єкти дослідження не лише через туристичні об'єкти, а через інституційні, культурні, соціальні зв'язки взаємодії; виміряти ефект не лише в кількості туристів, а й у якості життя громади, у збереженні культури, в екологічній стійкості. А це відкриває можливості для інтеграції цього напрямку в освітню, культурну та регіональну політику, формування міждисциплінарних підходів до сільського розвитку через туристичні та краєзнавчі практики, залучення громади, підтримку місцевих ініціатив та навчання кадрів у сфері сільського зеленого туризму [4].

1.3. Основні методичні підходи до вивчення сільського зеленого туризму в Україні та на Ніжинщині.

Вивчення сільського зеленого туризму як явища сучасної соціально-економічної та освітнього простору потребує системного підходу з урахуванням регіональної специфіки та освітніх аспектів. У науковій літературі виділяють декілька комплексних методичних підходів, застосування яких сприяє цілісному аналізу та ефективному впровадженню зеленого туризму в освітній процес [41].

1. Географічний (регіональний) підхід.

Полягає в оцінці природно-ландшафтного, кліматичного, історико-архітектурного та територіального потенціалу регіону. На Ніжинщині основу складають аграрні ландшафти, непорушені природні масиви, пам'ятки історії та культури.

2. Культурологічний та етнографічний підходи.

Розглядає туризм як механізм збереження та активного використання нематеріальної культурної спадщини: традицій, ремесел та місцевої кухні. Ніжинщина має багату етнічну культуру для проведення заходів, фестивалів та майстер-класів.

3. Соціально-педагогічний підхід.

Зосереджується на використанні сільського зеленого туризму в освітньому процесі. Активізує пізнавальну діяльність студентів через краєзнавство, польові дослідження, опитування та проектування маршрутів. Демонструє потенціал формування громадянської свідомості школярів.

4. Метод проєктного та інтеграційного навчання.

Є основою для створення навчальних міні-турів, де студенти та учні досліджують об'єкти (поселення, пам'ятники, урочища). Використовує інтеграцію з дисциплінами (географія, історія, екологія) для міждисциплінарних проєктів та польової практики.

5. Маркетинговий та інституційний підходи.

Дають можливість дослідити туристичний ринок, сформулювати, просувати та підтримувати туристичний продукт на ринку. Інституційна підтримка

необхідна для формування чіткої стратегії розвитку та адаптації міжнародного досвіду [52].

6. Інноваційно-цифровий підхід.

Застосування цифрових технологій (мобільні додатки, віртуальні тури, QR-коди, онлайн-карти) для підвищення доступності, зручної навігації та інтерактивності навчального процесу.

Використання QR-кодів, онлайн-карт, віртуальних екскурсій відкриває нові формати залучення школярів.

Для Ніжинщини запропоновано комбіноване застосування перерахованих підходів:

- географічний - для картографування та вибору місць туристичного інтересу;
- культурний - для проведення майстер-класів, етнофестивалів, залучення місцевих майстрів;
- соціально-педагогічний та проектний - для організації шкільних польових проєктів та маршрутів;
- маркетинг - для просування цього напрямку туристичної діяльності через місцеві громади, інфраструктуру, онлайн-ресурси;
- інноваційний - забезпечити доступність інформації про об'єкти, інтерактивність навчального процесу.

Такий синтетичний підхід сприятиме не лише науковому дослідженню сільського зеленого туризму, а й практичному застосуванню отриманої інформації у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) Ніжинського району, що актуально навіть в умовах воєнного стану.

Щодо розвитку і ролі сільського зеленого туризму на загальнонаціональному рівні, то тут важливим є підхід Тищук І. В. та Ільїної О. В., які у своїх роботах окреслюють стратегію його розвитку, де ключовими факторами є пріоритети державної політики, маркетинг та екологічна сертифікація садиб. Вони визначають кілька послідовних етапів, включаючи формування нормативної бази, розвиток інфраструктури, навчання господарів, екологічну

сертифікацію та просування. Ці елементи закладають основу для будь-якого методичного підходу в освітньому середовищі, оскільки забезпечують межі, в яких ЗЗСО може реалізовувати краєзнавчі та туристичні проєкти [61, 63].

У науково-концептуальній галузі використано *метод контент-аналізу* для виділення концептуальної сфери «сільський зелений туризм», що дозволяє встановити єдність підходу до функціонування термінологічного апарату в українському академічному дискурсі. Такий підхід забезпечує методологічну чистоту, коли в навчальному процесі чітко виявляється різниця між агротуризмом, екотуризмом і зеленим туризмом, що має практичне значення при розробці навчальних тем і проєктів на уроках географії та позакласних заходах [70].

У дослідженнях у контексті регіональної політики, наприклад у тезах «SWOT-аналіз нинішнього стану сільського зеленого туризму на Ніжинщині», *SWOT-аналіз* застосовується до оцінки ситуації у Ніжинському районі, що є моделлю інтегрованого методичного підходу. Цей інструментарій, що дозволяє системно аналізувати переваги, недоліки та зовнішні виклики, оновлюється в ЗЗСО Ніжинського району на етапі реалізації учнівських краєзнавчих проєктів. Уроки на основі SWOT-аналізу передбачають розуміння учнів як внутрішніх ресурсів (ландшафтних, культурних, інфраструктурних), так і загроз (низька охорона природи, слабка комунікація з громадою) [65].

З досвіду сусідніх регіонів, таких як Сумщина, ілюстративно використовується *метод розширених інтерв'ю* з власниками садиб та туристичних центрів. Такі підходи дозволяють визначити місцеві цінності та соціальну значимість, які інвестуються в розвиток зелених маршрутів. На Ніжинщині практично можна використовувати подібні методики в рамках шкільних проєктів, де учні проводять інтерв'ю з власниками таборів, місцевими представниками культурної сфери, що створює емпатію до місцевої громади та розуміння її потреб [73].

Діалектичний метод, аналіз-узагальнення, порівняння та синтез використовуються як загальнонаукові методи, що застосовуються в

дослідженнях. Дане методологічне поєднання дає змогу поєднати індуктивно-емпіричний аналіз українського та європейського досвіду з дедуктивними узагальненнями у власних педагогічних моделях. Синтез теоретичних моделей та польової практики дає змогу отримати єдину освітню технологію.

Особливу увагу слід приділити *еколого-ландшафтному підходу*, розробленому Маринець М. А., який поєднує оцінку біорізноманіття, землі, інфраструктури та рекреаційних можливостей на рівні садиб. Саме така апробація методів дозволяє школам Ніжинського району формувати завдання для виїзних поїздок: не просто описувати об'єкт, а системно оцінювати його природну складову, людські ресурси та можливості для сталого туристичного розвитку [16, 35].

В Україні також застосовується *класифікаційний підхід*, що поділяє об'єкти зеленого туризму на агротуризм, дозвільний туризм, екологічний туризм з природоохоронними територіями. Методично це визначає, як готувати вправи для старшокласників: частина робиться на фермі (агротуризм), частина - у рекреаційній садибі (дозвілля), частина - у ландшафтному парку (екотуризм). Такий підхід сприяє розвитку мультипарадигм змісту навчання.

Учителю необхідно створювати в школі пробні екосемінари за аналогічною моделлю, формуючи групи лідерів серед учнів і використовуючи їх як «пробних господарів» під час краєзнавчих заходів.

В результаті системного аналізу виокремлено ключові методичні підходи, які можуть бути використані в освітній практиці Ніжинщини. По-перше, це інтеграція діяльності в класі та на місцях із залученням інструментів SWOT-аналізу, інтерв'ю, моніторингу навколишнього середовища та візуалізації аналітичного маршруту. По-друге, саме застосування систем екосертифікації та класифікації об'єктів допомагає формувати уявлення про стандарти якості. По-третє, це активізація міждисциплінарної роботи на основі даних з географії, біології, економіки, історії та інформаційно-комунікаційних технологій. Нарешті, це адаптація міжнародного досвіду шляхом порівняльного аналізу та

методів еколого-ландшафтного аналізу, що дозволяє створювати локальні варіанти красзнавчих програм з економічними та екологічними складовими.

Таким чином, поєднання теоретичних основ і практичних інструментів створює функціональну методичну систему, яка відповідає освітнім потребам сучасних ЗЗСО і здатна масштабуватися за межі Ніжинщини. Основою цієї системи – є збалансоване поєднання знань, інтелектуального аналізу та практичного застосування, що розвиває критичне мислення школярів, екологічну відповідальність, комунікативні навички та підприємницький підхід - саме ті якості, які необхідні для майбутнього сталого розвитку сільських територій.

Висновки до розділу 1.

- 1) Сільський зелений туризм є не лише економічною чи рекреаційною сферою, а й складною соціально-просторовою системою, що належить до сфери інтересів суспільної географії. Він виступає синтезом еко- та агротуризму, виконуючи при цьому важливу соціально-просторову функцію - формування стійкого рекреаційного простору та трансформації функціональної структури сільської місцевості, активізуючи неаграрну діяльність та запобігаючи депопуляції.
- 2) Узагальнення наукових підходів дозволило визначити сільський зелений туризм як форму відпочинку, організовану на засадах приватного селянського господарства, що використовує природний, культурний та етнографічний потенціал території. Сільський зелений туризм виконує багатогранну роль, об'єднуючи п'ять ключових функцій: економічну, соціальну, культурну, екологічну та рекреаційну.
- 3) Ніжинський район Чернігівської області має значний природний та етнокультурний потенціал для розвитку сільського зеленого туризму. На його території вже діє низка об'єктів (бази відпочинку, еко-готелі, арт-ферми), що створюють стартову інфраструктурну базу для подальшої практичної роботи.
- 4) Для вивчення та практичного впровадження інформації про сільський зелений туризм в освітнє середовище найбільш ефективним є поєднання

географічного, культурного, соціально-педагогічного (проект, SWOT-аналіз) та інноваційно-цифрового підходів.

РОЗДІЛ II. Особливості виникнення та розвитку сільського зеленого туризму в Україні

2.1. Найважливіші етапи становлення сільського зеленого туризму в Україні.

Сільський зелений туризм як соціально-економічне явище почав формуватися в Україні у другій половині ХХ століття, хоча елементи туризму, пов'язані з відпочинком у сільській місцевості, існували значно раніше, як зазначає Любіцева О.. Його розвиток тісно пов'язаний з соціальними, економічними та політичними процесами, що відбувалися в державі на різних етапах історії. Аналіз основних етапів становлення сільського туризму дозволяє простежити його трансформацію від додаткової активності окремих домогосподарств до значного напрямку розвитку сільських територій [33, 34].

1. Передумови формування (до 1991 року)

У радянський період відпочинок в сільській місцевості не мав чіткого оформлення як туристична індустрія. Однак існували деякі форми, які частково нагадували сучасний сільський туризм: зокрема, організація так званих «зелених канікул» для міських школярів у сільських родинах, решти родичів у сільській місцевості влітку, а також відрядження з елементами відпочинку.

Однак через централізовану модель управління та відсутність підприємницької свободи розвиток сільського туризму як сфери економічної діяльності був неможливий. І лише в умовах трансформації економіки після проголошення незалежності України з'явилися реальні передумови її формування [15].

2. Перші спроби організації (1991–2000 рр.)

Період 1990-х років став зародженням сільського зеленого туризму в Україні. Соціально-економічна криза, масове безробіття в сільській місцевості та руйнування колгоспної системи змусили селян шукати альтернативні джерела доходів. Однією з них була організація прийому туристів у власному будинку з пропозицією харчування, проживання, дозвілля та ознайомлення з місцевими звичаями.

У 1998 році створено Спілку Сприяння Розвитку Сільському Зеленому Туризму України, яка започаткувала перші стандарти якості, консультативну підтримку власників садиб, просвітницьку роботу серед населення та взаємодію з міжнародними донорами. Це стало важливим моментом у формалізації сільського туризму як галузі.

У цей період сільський туризм розвивався переважно в Карпатському регіоні, де збереглися етнографічні традиції, автентичне середовище та мальовничі природні ландшафти. Згодом до процесу долучилися області Центральної України (Черкаська, Полтавська), які залучили гастрономічні та фольклорні елементи.

3. Інституційне оформлення та активізація розвитку (2000–2010 рр.)

Початок 2000-них років ознаменувалися підвищенням уваги держави до сільського туризму як інструменту розвитку сільських територій. Було започатковано низку програм підтримки малих підприємств, у тому числі через кредитні програми та консультаційні послуги.

У 2003 році Кабінет Міністрів України затвердив Державну програму розвитку туризму на період до 2010 року, в якій сільський зелений туризм визнано пріоритетним напрямком. Саме в цей період з'являються перші публікації географів про територіальну організацію сільського туризму, типологію сільських садиб, регіональну специфіку.

Починають розвиватися місцеві ініціативи - створюються асоціації власників садиб, проводяться ярмарки та фестивалі сільського туризму. Українські садиби починають реєструватися на міжнародних майданчиках (наприклад, Eurogites), що підвищує їх впізнаваність.

4. Європейський контекст і інтеграційні процеси (2010–2020 рр.)

З моменту підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році запозичення європейського досвіду розвитку сільського туризму активізувалося. Відкриваються нові можливості грантової підтримки, навчальних програм, сертифікації послуг.

Акцент переноситься на якість послуг, сталий розвиток, екологічність. У селах впроваджуються інноваційні практики - екоферми, органічне харчування, майстер-класи з традиційних ремесел. Розширюється географія сільського туризму: все більше садиб з'являється в Хмельницькій, Чернігівській, Харківській, Одеській та інших областях.

Важливою є також зростаюча увага, яку громади приділяють сільському туризму: органи місцевого самоврядування, зокрема об'єднані територіальні громади, починають використовувати туристичний потенціал для створення місцевих брендів, розвитку маршрутів та популяризації культурної спадщини.

5. Період викликів і нових можливостей (2020–дотепер)

Пандемія COVID-19 у 2020–2021 році завдала значного удару туристичній індустрії, але водночас стала точкою зростання для сільського туризму. Умови обмеженого пересування та бажання ізоляції стимулювали внутрішній туризм, зокрема в екологічно чистих сільських районах.

Після початку повномасштабної війни у 2022 році частка іноземного туристичного потоку значно скоротилась, але виник новий сегмент - соціального та волонтерського туризму, а також переселення внутрішньо переміщених осіб в сільську місцевість, що вплинуло на попит на тимчасове проживання в приватних садибах.

Нині сільський туризм в Україні функціонує в умовах численних викликів: економічної нестабільності, проблем безпеки, міграції населення. Проте він залишається стійким завдяки підтримці міжнародних організацій, громадській активності та підприємницькій ініціативі населення. Спостерігається також інтерес до сталого, патріотичного та етнокультурного туризму, формування нових туристичних маршрутів, у тому числі краєзнавчого, військового надбання та традицій регіонів.

Процес становлення сільського зеленого туризму в Україні відбувався поетапно, у тісному зв'язку з соціально-економічними перетвореннями. Від перших неформальних спроб до інституціоналізованого напрямку розвитку туризму ця галузь перетворилася з маргінальної на важливу складову

просторового розвитку сільських територій. Подальша динаміка сільського зеленого туризму залежатиме від безпекової ситуації в державі, рівня підтримки з боку держави та міжнародної спільноти, а також здатності місцевих громад використовувати наявний потенціал на засадах сталого розвитку.

2.2. Сучасний стан, регіональні відмінності та основні проблеми розвитку сільського зеленого туризму в Україні.

Сільський зелений туризм - це специфічна форма відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону.

В останні десятиліття сільський зелений туризм в Україні з маргінального виду діяльності перетворився на важливий елемент регіональної економіки та соціокультурного розвитку. Її формування відбувалося на тлі процесів децентралізації, зростання попиту на екологічно безпечний відпочинок та поширення ідей сталого розвитку. У період з 2012 по 2019 рік кількість людей, які користувалися послугами сільськогосподарських садиб, зросла майже на 70%, досягнувши близько 86 тисяч відвідувачів, при цьому площа садиб подвоїлася, а середня місткість – на 50% [12, 53].

Це свідчить про стійку тенденцію до зростання внутрішнього туризму, яка особливо посилилася в умовах пандемії COVID-19, коли можливості подорожувати за кордон були обмежені.

Сьогодні сільський зелений туризм розглядається не тільки як форма відпочинку, але і як фактор розвитку місцевих громад. Дослідження вказують на те, що вона сприяє активізації підприємництва, створенню робочих місць, збереженню культурної спадщини та підвищенню інвестиційної привабливості територій.

У багатьох громадах західного регіону нашої держави цей напрямок став рушієм диверсифікації економіки. Наприклад, Карпати залишаються беззаперечним лідером за кількістю сільськогосподарських садиб і туристичних потоків, тоді як Полісся і Поділля розвивають етнофестивалі, ремісничі виробництва та інтеграцію з аграрним сектором [1, 53].

Регіональні відмінності в розвитку галузі зумовлені кількома факторами. По-перше, за природно-географічними умовами: Карпатський регіон має

унікальні рекреаційні ресурси, а Полтавська та Чернігівська області орієнтуються на культурно-історичні об'єкти. По-друге, за різної інституційної підтримки: туристичні об'єднання діють у Львівській та Івано-Франківській областях, тоді як на Сході України, особливо в прифронтових районах, розвиток туризму стримується безпековими ризиками. По-третє, соціально-економічна специфіка: у бідніших сільських регіонах туристична інфраструктура менш розвинена, а фінансові ресурси для її оновлення обмежені [40].

Особливої уваги заслуговує **Ніжинщина**, яка має значний потенціал у сфері сільського зеленого туризму завдяки своїй культурно-історичній спадщині, традиціям місцевого сільського життя та зручному розташуванню відносно столиці. На практиці, однак, цей потенціал реалізується неповною мірою через слабе просування туристичних маршрутів, обмежене фінансування та недостатню підтримку з боку місцевої влади. Дослідження підкреслюють, що інтеграція туристично-краєзнавчої освіти в школах цього регіону може стати одним з каталізаторів активізації внутрішнього туризму [43].

Водночас галузь стикається з низкою системних проблем. Серед основних: нестабільна військово-політична ситуація, яка суттєво вплинула на туристичні потоки після 2014 року і особливо після початку повномасштабної війни у 2022 році; недосконалість інфраструктурного забезпечення, особливо транспортного та готельного; відсутність єдиної законодавчої бази для регулювання діяльності сільськогосподарських садиб; низький рівень маркетингової підтримки на державному рівні [36].

Крім того, суттєвою перешкодою залишається тіньовий характер бізнесу: значна кількість садиб офіційно не реєструється, що унеможливорює їх статистичний облік та зменшує податкові надходження [19].

Сучасні дослідження також акцентують увагу на проблемі сезонності: більшість садиб працюють переважно влітку і взимку, в той час як весняно-осінній сезон залишається слабо насиченим. Це призводить до нестабільності доходів власників сільськогосподарських садиб і знижує інвестиційну привабливість галузі.

До цього додається питання екологічного навантаження: зростання туристичних потоків у Карпатах та на Поліссі створює ризики для природних екосистем, що потребує розвитку регуляційних механізмів та розвитку екологічно орієнтованого управління.

Загалом сільський зелений туризм в Україні наразі перебуває на стадії пошуку балансу між потенціалом та викликами. З одного боку, вона набула нового розмаху завдяки зростаючому інтересу до внутрішніх подорожей, розвитку етнофестивалів, популяризації ремісничої продукції та інтеграції з сільськогосподарським виробництвом. З іншого боку, проблеми правового регулювання, інфраструктурні обмеження та військово-політичні загрози залишаються перешкодами для сталого розвитку. Подолання цих проблем потребує комплексної державної політики, посилення маркетингових стратегій та активного залучення місцевих громад до організації туристичних проєктів, що підтверджується сучасними науковими дослідженнями.

Висновки до розділу 2.

1) Розвиток сільського зеленого туризму пройшов п'ять основних етапів: від неформальних передумов (до 1991 р.) та перших спроб самоорганізації у 1990-х роках (створення Спілки сільського зеленого туризму) до інституціоналізації (2000–2010 рр. із затвердженням Державних програм) та активної інтеграції в європейський контекст (2010–2020 рр.). Після 2020 року сільський зелений туризм демонструє стійкість перед зовнішніми викликами (пандемія, повномасштабна війна), перетворюючись на важливий напрямок внутрішнього, соціального та патріотичного туризму.

2) Сільський зелений туризм перетворився з маргінальної діяльності на значний елемент регіональної економіки, про що свідчить зростання кількості садиб і відвідувачів ($\approx 70\%$ зростання за період 2012–2019 рр.) Регіональні відмінності цього виду туристичної діяльності чітко виражені:

- беззаперечним лідером залишаються Карпати, орієнтуючись на унікальні рекреаційні ресурси;

- центральні та східні регіони (включаючи Чернігівщину) орієнтуються на культурно-історичні об'єкти та розвиток етнічних фестивалів.

3) Головними перешкодами які гальмують розвиток сільського зеленого туризму є:

- ризики безпеки та військово-політична нестабільність (особливо актуальна після 2022 року);

- недосконалість інфраструктури (транспорт, готельна база);

- правове поле та тіньовий сектор (відсутність єдиної нормативно-правової бази та значної кількості незареєстрованих маєтків);

- сезонність і проблема екологічного навантаження в рекреаційно привабливих регіонах.

4) Ніжинський район, незважаючи на неповну реалізацію потенціалу через слабке просування та обмежене фінансування, має всі культурні, історичні та географічні передумови для активізації сільського зеленого туризму. Інтеграція туристичної та краєзнавчої освіти в цьому регіоні може стати ключовим каталізатором розвитку внутрішнього туризму.

РОЗДІЛ III. Основні особливості сільського зеленого туризму у Ніжинському районі

3.1. Розвиток сільського зеленого туризму на Ніжинщині.

Сільський зелений туризм у Ніжинському районі формується як важливий фактор соціально-економічного відродження територій, які мають унікальне поєднання природних, культурних та історико-етнографічних ресурсів. Цей напрямок активно розвивається завдяки децентралізації та зростаючій ролі територіальних громад у визначенні власних пріоритетів розвитку. В сучасних умовах, коли урбанізоване суспільство все більше відчуває потребу в відпочинку на природі, сільський зелений туризм стає альтернативою масовому відпочинку, пропонуючи не тільки здоров'я і релаксацію, але і більш глибоке знайомство з культурою і традиціями місцевих жителів. Як зазначив Якимчук А., цей вид туризму сприяє задоволенню потреб населення у відпочинку, покращує стан довкілля та виступає чинником розвитку місцевої економіки, інтегруючись у загальну систему екологічної політики держави [12, 69].

Ніжинський район поєднує багату історико-культурну спадщину і мальовничу природу, створюючи базу для формування туристичних напрямків. Дослідження Ярини Кичко демонструє, що в районі функціонують десятки об'єктів сільського зеленого туризму, серед яких мистецькі екопоселення, приватні садиби, туристичні комплекси та зооботанічні парки. Вони не тільки виконують рекреаційну функцію, а й сприяють популяризації місцевих традицій, надаючи економічну вигоду населенню та збільшуючи зайнятість у сільських громадах [24, 25].

Важливим компонентом розвитку сільського зеленого туризму в Ніжинському районі є популяризація історичних і культурних пам'яток, зокрема тих, що розташовані в місті Борзна та сусідньому селі Мотронівка. Село відоме за історико-меморіальним музеєм заповідником «Ганнина Пустинь» у маєтку Білозерських-Кулішів, що є усипальницею видатного українського письменника Пантелеймона Куліша та робить це місце привабливим для шанувальників української літератури та історії. Просування таких місць, як зазначено у статті

«Подорожуючи рідною землею: Борзна та Мотронівка», сприяє підвищенню інтересу до місцевого колориту та залученню туристів, що є ключовим елементом підтримки економічного та культурного розвитку сільських територій [7, 51].

Значна концентрація туристичних об'єктів у Батурині та навколишніх селах є свідченням того, що історико-культурний фактор виступає тут рушійною силою розвитку цього виду туризму. Такі комплекси, як «Вітрила Маклая», «Берег» або арт-ферма «Острів Обирок», пропонують не лише відпочинок, але й культурну та освітню діяльність, створюючи інтегровані туристичні продукти. За спостереженнями Ярини Кичко, ці об'єкти поєднують комфортні умови проживання з зануренням у місцеве життя, що дозволяє залучати як українських, так і іноземних туристів [25, 68].

Розвиток сільського зеленого туризму в цьому районі також має виразну соціальну складову. Завдяки функціонуванню екосадиб та приватних сільськогосподарських поселень надається підтримка сільським домогосподарствам, які отримують можливість диверсифікувати свої доходи та створити нові робочі місця. На думку Черняви Г. Л., саме поєднання економічних і культурних функцій робить зелений туризм важливим інструментом збереження сільського способу життя і традицій [67].

Особливо це актуально для Ніжинщини, оскільки значна частина населення мешкає у сільській місцевості, а туризм створює можливості для додаткового заробітку.

Крім культурно-пізнавального потенціалу району, важливим ресурсом є й природні комплекси. Зооботанічний комплекс «Басань» в селі Стара Басань або еко-готель в селі Ворона демонструють приклад поєднання екологічних та рекреаційних функцій, що є цінним в контексті сталого розвитку. Саме збереження навколишнього середовища в процесі організації туристичних послуг, як зазначає Корчинська О. О., є базовою умовою формування конкурентоспроможного туристичного продукту, орієнтованого на сучасність [69].

Не менш важливим чинником розвитку туризму є реформа децентралізації, яка дала громадам право самостійно визначати пріоритети використання власних ресурсів. Як наслідок, територіальні громади Ніжинського району активніше інвестують у розвиток інфраструктури, створення туристичних маршрутів, проведення фестивалів та інших культурних заходів. Вчені підкреслюють, що саме завдяки цій реформі сільський зелений туризм став сприйматися не тільки як дозвілля, а й як каталізатор місцевого економічного розвитку [53].

Водночас розвиток цієї сфери стикається з низкою проблем. Як зазначається у статті Якимчук А., пандемія COVID-19, нестабільна військово-політична ситуація та недостатні фінансові ресурси негативно вплинули на динаміку [69].

Для Ніжинського району ці виклики особливо помітні, адже розвиток туристичної інфраструктури потребує значних інвестицій у дороги, комунікації та просування. Однак і за цих умов місцеві громади знаходять шляхи підтримки туристичної діяльності через культурні ініціативи, співпрацю з бізнесом та громадськими організаціями.

Перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Ніжинському районі пов'язані з кількома ключовими напрямками. По-перше, це створення туристичних кластерів на базі культурно-історичних центрів, зокрема Батурина та Ніжина, які вже сьогодні виступають магнітами для відвідувачів. По-друге, інтеграція аграрного сектору з туризмом, що дозволить поєднати виробництво екологічно чистої продукції з туристичними послугами. По-третє, розвиток інклюзивного туризму, який здатний розширити цільову аудиторію та зробити відпочинок доступним для більш широких верств населення.

Тому розвиток сільського зеленого туризму в Ніжинському районі - це складний, багатофакторний процес, який поєднує в собі природні, економічні та соціально-культурні компоненти. Його поточний стан демонструє поступове зростання об'єктів і послуг, розширення аудиторії та зростання значення для місцевої економіки. При цьому подальший прогрес можливий лише при комплексному підході, який включатиме інвестиції в матеріально-технічну базу,

підтримку культурних ініціатив та охорону навколишнього середовища. Саме ця стратегія зробить сільський зелений туризм на Ніжинщині конкурентоспроможним не лише в масштабах Чернігівщини, а й у національному туристичному просторі.

3.2. Основні об'єкти сільського зеленого туризму Ніжинщини.

Сільський зелений туризм в Ніжинському районі базується на унікальному поєднанні історико-культурної спадщини, природно-географічних ресурсів та сучасних форм господарської діяльності. Територія району характеризується сприятливими ландшафтними умовами, наявністю лісів, водойм, мальовничих краєвидів сільських поселень та пам'яток минулого, що створює широкий спектр можливостей для відпочинку, пізнання та екологічного відпочинку. Розвиток туристичної інфраструктури тут носить переважно місцевий характер і базується на діяльності приватних садиб, екокомплексів та культурних ініціатив, що поєднують традиційні елементи сільського життя з сучасними потребами відвідувачів [60].

Об'єкти сільського зеленого туризму Ніжинщини, які можна переглянути на мапі Ніжинського району з умовними позначеннями об'єктів (додаток В), відрізняються за типом, масштабом і функціональним напрямком: це мистецькі екосела, приватні садиби, рекреаційні бази та заміські комплекси, орієнтовані на сімейний відпочинок, культурно-просвітницьку діяльність та екологічні практики. Їх розташування охоплює території кількох громад - Батуринської, Комарівської, Борзнянської, Талалаївської та Вертіївської, що свідчить про територіальне розмаїття туристичних ресурсів.

Дослідження цих об'єктів має важливе значення як для розуміння сучасного стану розвитку сільського туризму в регіоні, так і для визначення можливостей його інтеграції в освітній процес. Вивчення конкретних локацій району дозволяє оцінити їх потенціал як ресурсної бази для шкільної туристично-краєзнавчої роботи, а також визначити напрями подальшої популяризації та вдосконалення туристичних послуг на місцевому рівні.

1) «Вітрила Маклая» (м. Батурин).

Цей заклад функціонує як музей-готель-ресторан. Він поєднує в собі кілька функцій: проживання, харчування, культурний, освітній і музейний компоненти. Розташований цей готельно-ресторанно-музейний комплекс у Батурині, на вулиці Кооперативній. Тут забезпечується комфортне розміщення гостей у двомісних, тримісних або чотиримісних номерах. Крім того, туристам

пропонуються котеджі і модульні будинки, Ресторан закладу відзначається інтер'єром, що містить інформацію про життя і подорожі мандрівника Миколи Миклухо-Маклая.

Комплекс «Вітрила Маклая» розташований в історичній частині Батурина, що має сильну природно-історичну складову; поєднує музейну та культурно-освітню функцію з проживанням на природі та вживанням місцевих продуктів; надає можливість відпочинку на природі, дозвілля, ознайомлення з історією, природою та культурою краю. Також «Вітрила Маклая» важливі як магніт для туристів, які хочуть поєднати екскурсійну програму (історичні пам'ятки Батурина) з проживанням в більш спокійному, рекреаційному режимі (рис. 3.1)[21].

Рис. 3.1. Готельно-ресторанний комплекс «Вітрила Маклая» [21]

2) Туристичний комплекс «Берег» (м. Батурин)

Комплекс «Берег» розташований на березі річки Сейм. Він включає в себе дерев'яні котеджі з усіма зручностями, кафе, альтанки, мангал, волейбольний майданчик, автостоянку і має вихід на річковий пляж. Цей комплекс функціонує переважно сезонно - з травня по листопад.

«Берег» є типовим об'єктом сільського зеленого туризму, оскільки: по-перше, він використовує природне середовище - пляж, річку, природу прибережної території, а не лише міські простори; по-друге, він пропонує розміщення в котеджах, що дозволяє відпочити в умовах, близьких до сільських; по-третє, активний контакт з природою та дозвіллям (барбекю, альтанки,

відпочинок на природі) доповнюється місцевою культурою через кухню місцевості; четвертий фактор - доступність для туристів з інших міст, які шукають дозвілля і омолоджуючий відпочинок, а не міський (рис. 3.2)[64].

Рис. 3.2. Туристичний комплекс «Берег» [64]

3) Мистецьке екопоселення «Острів Обирок» (арт-хутір) села Обірки (Батуринська ТГ)

Це одне з найвідоміших екопоселень та художніх господарств України, засноване у 2007 році режисером Леонідом Кантером та його дружиною Діаною. Поселення об'єднує три хутори на межі Батуринської територіальної громади - Каціри, Прохори і Королі. «Острів Обирок» має природний простір: хвойний ліс, озеро, поля, озера, джерела, і хатини (житлові будинки)(рис.3.3), майстерні, загальні простори, місця для відпочинку, фестивалі, резиденції влаштовуються на території.

Туристична діяльність «Острова Обирок» орієнтована на поєднання екологічного способу життя, спокійного перебування на природі, взаємодію з місцевими природними ландшафтами та культурними традиціями, організацію мистецьких заходів, майстер-класи, залучення гостей до взаємодії з навколишнім середовищем та культурне дозвіллям, має орендовані хатини, що дозволяє жити в умовах, наближених до сільських [42, 45, 72].

Рис. 3.3. Мистецький хутір «Острів Обирок» [42]

4) Зооботанічний комплекс «Басань» (с. Стара Басань, Бобровицька ТГ)

«Басань» є приватним зооботанічним комплексом. На його території площею близько 10 га є звіринець, фруктовий сад з приблизно 300 дерев, невелике озеро з островом, що створює природні рекреаційні умови (рис. 3.4). Заклад позиціонується як центр етнографічного, зеленого, сільського та сімейного відпочинку.

Цей об'єкт часто включається в туристичні маршрути з центром у Ніжині чи Батурині. Тут гості можуть бачити чітку демонстрацію того, яким може бути сільський зелений туризм: поєднання природних елементів (сад, озеро, звіринець), культурних або освітніх компонентів (етнографічна спрямованість), можливість відпочинку сім'ями, активного дозвілля на свіжому повітрі [20].

Рис. 3.4. Зооботанічний комплекс «Басань» [14]

5) Еко-готель на хуторі Ворона (Комарівська ТГ)

На хуторі (еко-садибі) «Ворона» сформований невеликий відпочинковий комплекс на відкритому повітрі з можливістю оренди цілої території під одну компанію, місцем для риболовлі, лазні, будинки на воді (плоти), мангали, кухні для самостійного приготування їжі, автостоянка та зони відпочинку (рис. 3.5). Онлайн-списки послуг та відгуки в соціальних мережах підкреслюють особливість формату: відпочинок «власною компанією», прямий контакт з водоймою, приватність та природне середовище. Ця модель робить «Ворону» типовим прикладом сільської садиби, яка використовує природні ресурси місцевості, такі як озера та ліс, і пропонує практичні програми, такі як риболовля або місцеві кулінарні майстерні, які корисні для шкільних завдань з вивчення водних екосистем, техніки сталого відпочинку та навичок польового спостереження [17, 58].

Рис. 3.5. Еко-готель на хуторі Ворона [58]

б) Приватна садиба «хутір Гришівка» (Борзнянська ТГ)

Гришівка є невеликим селом з дуже малою кількістю постійного населенням. Діюча тут приватна садиба є прикладом приватної ініціативи, де родина створила умови для відпочинку гостей, пропонувати ночівлю, місцеву кухню та прості рекреаційні послуги (прогулянки, побутові майстерні, робота з тваринами, відпочинок на воді, риболовля, збирання грибів). Для навчальних програм шкіл і гуртків така садиба має практичну цінність: дає змогу показати учням механізми диверсифікації доходів селянських господарств, продемонструвати традиційні ремесла чи кухню, організувати невеликі польові практики чи презентації краєзнавства. Оскільки Гришівка є невеликим населеним пунктом, дані про цей заклад часто недоступні у відкритих мережах, але сам об'єкт є типовим прикладом розвитку сільського зеленого туризму в регіоні (рис. 3.6)[10].

Рис. 3.6. Довкілля приватної садиби «хутір Гришівка» [47]

7) Ресторанний комплекс «Хутір рибацький» с. Хвилівка (Талалаївська ТГ)

«Хутір рибацький» - це заміський комплекс, що поєднує ресторанну складову з можливостями відпочинку на воді: берегова зона, альтанки, пірс, можливості оренди човнів чи катамаранів, ігрові майданчики та дитячі зони (рис. 3.7). У численних оголошеннях і реєстрах заклад фігурує як комплекс з лазнею та невеликим готелем, який також пропонує банкетні послуги, страви з тандиру та рибну юшку як «візитну картку» закладу. Завдяки розташуванню біля водойми та можливості організації спортивної риболовлі і відпочинку «на природі», комплекс належить до об'єктів сільського зеленого туризму, Тут активно використовується природний водний ресурс для рекреації, пропонується місцева гастрономія та створюються умови для короткострокового відпочинку сімей і груп. «Хутір рибацький» може бути включений до шкільних маршрутів як місце для вивчення прибережних екосистем і традиційної харчової культури [54, 55, 56, 66].

Рис. 3.7. Ресторанний комплекс «Хутір Рибачкий» [57]

8) Відпочинковий комплекс «Лісова казка» село Мала Кошелівка (Вергіївська ТГ)

Згідно з регіональними каталогами та сторінками соціальних мереж, «Лісова казка» - це заміський комплекс, розташований у лісі (рис. 3.8). Тут гостям надається житло у дерев'яних зрубках або будинках, діє ресторан, лазня, басейн, ігрові майданчики. Відвідувачам пропонуються певні програми відпочинку. Наявні контакти та оголошення підтверджують орієнтацію комплексу на сімейний відпочинок та святкування, але в природному, лісовому середовищі. Такий об'єкт притаманний зеленому туризму, оскільки основним ресурсом є лісовий ландшафт, а пропоновані заходи (прогулянки, навчальні екскурсії, спостереження за рослинністю) можуть бути ефективно використані в шкільній програмі для формування навичок польової роботи, вивчення біотопів та організації практичних заходів екологічної освітньої діяльності [31, 32].

Рис. 3.8. Відпочинковий комплекс «Лісова казка» [23]

9) Відпочинковий комплекс «Купайла» село Таталаївка (Талалаївська ТГ) «Купайла» позиціонує себе, як база відпочинку з басейном/озером, альтанками, місцями для риболовлі, банкетними та банними послугами (рис. 3.9). В соціальних мережах є активні сторінки, що інформують про режим його роботи, послуги басейну з підігрівом, розважальні пропозиції та контакти для бронювання. Комплекс орієнтований на відпочинок груп гостей і сімей, а наявність водного простору, обладнання для відпочинку на воді та інфраструктури робить його органічною складовою місцевих туристичних маршрутів. Школярі можуть вивчати тут гідрологічні особливості водойм,

практикувати заходи безпеки на воді, а також вивчати економічні аспекти організації відпочинку і сезонності туристичних потоків [29, 30].

Рис. 3.9. Відпочинковий комплекс «Купайла» [30]

10) Садиба «У Дорофея» село Липів Ріг (Вертіївська ТГ)

Садиба, що розташована поблизу мальовничого села Липів Ріг Ніжинського району, є яскравим прикладом об'єкта сільського зеленого туризму. Цей рекреаційний комплекс вдало поєднує автентичну сільську атмосферу історичного села Ніжинщини (рис. 3.10) з сучасними можливостями для відпочинку. «У Дорофея» пропонує гостям не тільки комфортне житло (будинок або котедж) на ніч, але і традиційну лазню, яка є ключовою частиною комплексу. Додаткові послуги, такі як зони для барбекю та можливості для риболовлі та активного відпочинку, роблять його ідеальним місцем для оздоровлення та тісного контакту з природою Ніжинщини, повністю відповідаючи концепції зеленого туризму [44].

Рис. 3.10. Садиба «У Дорофея» [44]

Необхідно відзначити, що для частини об'єктів (наприклад, «Ворона», «Хутір рибацький», «Лісова казка», «Купайла») є достатньо онлайн-довідників, сторінок соціальних мереж, реєстраційних записів і каталогів для опису їхньої інфраструктури та послуг. Інша ж частина (невеликі приватні садиби, наприклад «хутір Гришівка») не має розширених офіційних інтернет-сторінок, тому для аналізу та опису доцільно отримати додаткові первинні дані: робити інформаційні запити до відповідних територіальних громад (Борзнянська, Комарівська, Талалаївська, Вертійвська), обробляти сторінки власників у Facebook та Instagram, та по можливості проводити виїзні візити і співбесіди з власниками (для підтвердження року заснування, кількості ліжок, режимів роботи та навчальних практик тощо).

Висновки до розділу 3.

1) Сільський зелений туризм у Ніжинському районі – важливий чинник соціально-економічного відродження. Його розвиток базується на унікальному поєднанні багатой історико-культурної спадщини та мальовничих природних ресурсів. Сільський зелений туризм сприяє диверсифікації доходів сільських господарств, створює нові робочі місця та підтримує місцеві традиції шляхом інтеграції в загальну систему сталого розвитку.

2) Головною рушійною силою розвитку сільського зеленого туризму на Ніжинщині є культурно-історичний фактор, що формує туристичні кластери. Соціальна складова посилюється реформою децентралізації, яка дала громадам можливість самостійно інвестувати в туристичну інфраструктуру та просування місцевих брендів. Ключовими викликами залишаються необхідність значних інвестицій у базу матеріально-технічного забезпечення, дороги та комунікації, а також негативний вплив військово-політичної ситуації.

3) На території Ніжинського району діє ряд різнопланових об'єктів сільського зеленого туризму, що свідчить про територіальну різноманітність туристичних ресурсів, що охоплюють декілька територіальних громад: культурні та інтеграційні центри, які поєднують проживання з культурною та освітньою діяльністю; рекреаційно-природні комплекси орієнтовані на сімейний відпочинок та дозвілля на воді чи в лісі; еколого-гастрономічні об'єкти, що використовують місцеві сільськогосподарські та природні ресурси.

4) Подальший розвиток сільського зеленого туризму можна бачити у створенні туристичних кластерів та інтеграції аграрного сектору з туризмом. Об'єктна база району має високу методичну цінність для шкільного туризму та краєзнавчої роботи, забезпечуючи унікальну ресурсну базу для польових досліджень, вивчення біотопів, історії та підприємницьких ініціатив на місцевому рівні.

РОЗДІЛ IV. Використання результатів дослідження сільського зеленого туризму в шкільному курсі географії

4.1. Вивчення сільського зеленого туризму у 8 та 9 класах.

У сучасних умовах реформування загальної середньої освіти в Україні особливе значення має інтеграція освітніх компонентів, які сприяють формуванню екологічної свідомості, науково-дослідних навичок та громадянської активності учнів. Одним із прикладів таких інтеграцій є тема сільського зеленого туризму, яка в курсі географії для 8-9 класів не тільки відповідає діючим державним програмам 2024-2025 років, але й відкриває нові можливості для всебічного розвитку учнів. На базі рідного регіону вони можуть набути знань, досвіду та умінь, необхідних для життя в умовах сталого розвитку та активної громадянської позиції. Тема сільського зеленого туризму зайняла центральне місце в сучасній концепції туристично-краєзнавчої діяльності, оскільки поєднує екологічний підхід до відпочинку, глибоке ознайомлення з місцевою культурною спадщиною, розвиток інтелектуальних та соціальних компетентностей учнів та підготовку громадян, здатних впливати на сталий розвиток своєї громади.

В умовах освіти XXI століття важливо не тільки передавати знання, а й формувати вміння аналізувати, генерувати проєктні рішення і реалізовувати їх, а також усвідомлювати відповідальність за природне і культурне середовище. З огляду на це, експериментальне вивчення сільського зеленого туризму виявилось надзвичайно перспективним для включення в туристично-краєзнавчу діяльність на уроках і позакласних заходах, особливо в 8–9 класах [8, 9].

У восьмому класі географічний курс традиційно спрямований на закріплення базових знань про фізико-географічні та суспільно-географічні особливості України. У цьому контексті тема сільського зеленого туризму може виступати як інтеграційний «міст» між теорією та практикою. Обґрунтування доцільності включення такої теми ґрунтується на тому, що у восьмикласників вже сформувалися уявлення про поняття «ресурси», «ландшафт», «туризм». При цьому це вік, в якому формується екологічна чутливість, спостережливість

місцевого середовища, мотивація до активної позиції учасника освітнього процесу. Тому запровадження концепції сільського зеленого туризму в рамках семестрових курсових уроків стає природним продовженням географічного розвитку рідного краю. На таких уроках учні вивчають основні терміни, специфіку зеленого туризму, класифікацію ресурсів, які формують цю галузь, обґрунтовують важливість для місцевих громад. Інтеграція цієї теми починається з теоретичної основи, де концепція сільського зеленого туризму розглядається в багатоаспектному контексті, де вона поєднує природні, культурні, соціально-економічні та екологічні компоненти. При цьому туристично-краєзнавча діяльність підкреслює специфічний характер подорожі до місцевого середовища, його об'єктів та спільнот, що створює діалог між учнями, географічну картину простору та життя реальної територіальної громади. Саме в цій взаємодії формується глибока картина місцевості, сприйняття через досвід і контекст, що дозволяє учням критично оцінювати конкурентні переваги і ризики, розвивати здатність до пошуку шляхів сталого розвитку території [40].

Перш за все, на початку роботи з темою важливо розкрити поняття «сільський зелений туризм», що включає взаємодію людини з сільським простором на засадах екологічного, культурно-історичного та економічного спрямування. Освітня діяльність спочатку зосереджується на теоретичній частині: восьмикласники формують власне визначення поняття, що підтверджується навчальним матеріалом, пояснюють, які природні (земля, ландшафт, флора, фауна), культурні (етногенез, народні промисли, архітектурна спадщина) та соціально-економічні (інфраструктура, підприємництво, зайнятість) складові становлять основу зеленого туризму. Значна увага приділяється також екологічному простору: восьмикласники аналізують, за допомогою яких екологічних інструментів здійснюється збереження природного середовища в туристичній діяльності та чому це важливо для сталого розвитку громади. У восьмому класі вона починається з ознайомлення учнів з основними поняттями та структурою зелено-туристичної складової: під час занять учитель

орієнтується на ключові терміни, дискурси щодо нормального використання ресурсів, практики екологічної етики. Крім академічного формулювання, значну вагу надають техніці порівняльного аналізу, де учні аналізують фотографії агротуристичних комплексів, природних ландшафтів, етнографічних об'єктів, наводячи аргументи, чому одна територія може мати більший туристичний потенціал, ніж інша. Це не тільки стимулює критичне мислення, а й сприяє розвитку вміння аргументовано пояснювати власний вибір і демонструвати перші ознаки територіального аналізу. Діти запитують себе: «Чому туриста тут може зацікавити?», «Як можна представити цю територію?», «Які елементи державної та комерційної складової можуть тут працювати?» – і, таким чином, під керівництвом вчителя, створювати перші ідеї проєкту.

У межах тематичних класних годин з восьмикласниками використовуються елементи проєкту: учням дається завдання нанести на карту власне село або його частину, виявити потенційні об'єкти, що представляють інтерес для зеленого туризму та презентацію практичних дій із залученням мультимедійних засобів. Викладач надає підтримку в обробці картографічної інформації, впроваджує прості програми побудови маршрутів. При цьому розкривається соціальна значимість теми, оскільки учні усвідомлюють, що кожен з них представляє соціальний ресурс свого регіону і може сприяти розвитку інфраструктурних, екологічних або освітніх форм туризму [26].

Під час реалізації теми в 8–9 класах активно використовується міждисциплінарна взаємодія. З одного боку, уроки географії переплітаються з біологією на теми екології, флори та фауни; з історією — на теми культурної спадщини, результати етногенезу; з економікою — на теми підприємницької діяльності, бізнес-моделі, формування ціни туристичних послуг; з інформатикою, де використовується картографічне програмне забезпечення, дрони, GPS-навігація, презентаційні системи. Така синергія значно посилює загальний освітній ефект і сприяє набуттю предметних компетенцій, розумінню міждисциплінарних зв'язків. Міждисциплінарний підхід зміцнює довіру учнів до

матеріалу, адже він стає практично значущим і застосовним у реальному житті [13, 41].

Щодо відповідності чинній програмі 2024–2025 року, всі теми за основними розділами географії 8–9 класів інтегровані в тему сільського зеленого туризму. Наприклад, при вивченні розділу «Природні ресурси України» у 8 класі відбувається оцінка природних компонентів як ресурсів для туризму. У розділі «Природно-заповідний фонд» класна та польова практика охоплює роботу з екооб'єктами та екокоридорами як основою екотуризму. При вивченні тем «Сільське господарство» учні знайомляться з агротуризмом як одним з видів зеленого туризму [6, 8, 9].

Ключову роль відіграє методичне забезпечення вчителя. Необхідно організувати навчальний процес як співпрацю: вчитель виступає не як єдиний носій знань, а як фасилітатор, координатор, консультант. Він ставить запитання, організовує виїзні екскурсії, запрошує фахівців, вирішує конфлікти, навчає аналітичним інструментам. Педагогічна взаємодія вчителя з класом базується на принципах співпраці та взаємодії. Учитель формує питання та ідеї, ініціює дискусії, сприяє спілкуванню між учнями, представниками громади, експертами. Він стає координатором процесу, але не обмежує ініціативу — навпаки, стимулює її, створює середовище безпеки, де учні можуть висловлювати думки, перевіряти гіпотези і відчувати реальну вагу своїх пропозицій. Таким чином, діти не тільки здобувають знання, але застосовують їх на практиці, взаємодіючи з реальним середовищем. Сама атмосфера уроків стає активною, діалогічною, інтерактивною, а не просто перекладацькою. У класі панує енергійна дискусія, а на виході — практична оцінка, яка формує навички аналізу, спостереження та відповідального поведіння з екосистемами [66].

Важливо також звернути увагу на технічну підтримку цих уроків: необхідний набір включає картографічне програмне забезпечення (Google Earth, QGIS, онлайн-інструменти), GPS-трекери, можливості створення мультимедійного контенту — планшетів, програми для редагування презентацій. Пристрої для аерозйомки можуть використовуватися для створення повітряних

панорам, що дозволяє аналізувати територію з високої перспективи. Учні користуються сучасними картографічними сервісами, виділяють елементи програмування в маршрутних інтерпретаціях, використовують онлайн-анкети, створюють QR-коди для самостійних екскурсій. Відеозйомка, монтаж презентацій, онлайн-запрошення дають не тільки навички ІТ-грамотності, а й формування сучасного підходу до популяризації туристичних та екологічних проєктів. Використання інформаційно-комунікаційних технологій робить навчальний процес сучасним, захоплюючим і візуально змістовним [66, 67].

В цілому, введення теми сільського зеленого туризму в курс географії 8-9 класів забезпечує розвиток широкого спектру ключових компетенцій відповідно до затверджених освітніх стандартів: екологічних, соціальних, комунікативних, інформаційно-цифрових та проєктних. Учні отримують можливість розвивати власний потенціал як відповідальних громадян, які здатні аналізувати своє середовище, формувати суспільно важливі проєкти, знаходити оперативні рішення проблем території. Такий підхід доводить, що школа може стати рушійною платформою для активної молоді, здатної впроваджувати зміни, які сприяють сталому розвитку власної громади. На прикладі 8–9 занять реалізація теми сільського зеленого туризму стає не лише способом актуалізації теоретичних знань, а й ефективним інструментом практичного розвитку, впровадження міждисциплінарності, формування відповідального ставлення до природи, культури та суспільства. Цей модельний підхід можна масштабувати до інших класів і регіонів, враховуючи потенціал місцевої громади, специфіку ландшафтів та історико-культурних джерел. Вона відповідає потребам сучасного освітнього середовища, реалізує основні цінності нової української школи та відповідає викликам ХХІ століття [31].

4.2. Використання тематики сільського зеленого туризму у туристично-краєзнавчій діяльності.

Сільський зелений туризм має значний потенціал як освітній ресурс у шкільному курсі географії, зокрема у напрямку туристично-краєзнавчої роботи. Його інтеграція в навчальний процес відповідає сучасним підходам до формування вмінь та знань учнів, адже передбачає практичне засвоєння знань про природні ресурси, історико-культурну спадщину та соціально-економічні особливості рідного краю. У наукових працях Якимчук А., Попадинця Н., Валюха А., Скрипко Т. та Левкова К. наголошується, що розвиток сільського зеленого туризму базується на принципах озеленення, збереження культурних традицій та сталого використання природних ресурсів, і ці завдання повністю співвідносяться з цілями шкільної освіти, зокрема географічної та краєзнавчої [69].

Ніжинський район має розвинену мережу об'єктів сільського зеленого туризму, що підтверджується дослідженнями Я. Кичко. Авторка зазначає, що такі об'єкти, як база відпочинку «Вітрила Маклая», туристичний комплекс «Берег», мистецьке екопоселення «Острів Обирок», зооботанічний комплекс «Басань», еко-готель на фермі Ворона та інші маєтки не лише надають рекреаційні послуги, але також створити умови для формування місцевих туристичних маршрутів, які можуть ефективно використовуватися в освітньому процесі [24, 25].

Для школярів проїзд до таких закладів стає прикладом поєднання природничих знань з культурно-економічними аспектами, що важливо для розвитку цілісного світогляду.

Туристично-краєзнавча діяльність, пов'язана з зеленим туризмом, дозволяє залучати учнів до науково-дослідної роботи. Вона може включати вивчення місцевих екосистем, спостереження антропогенного впливу на природу, аналіз соціально-економічних ефектів функціонування туристичних садиб. Як зазначає Чернява Г. Л., зелений туризм сприяє відродженню та підтримці сільських традицій, тому учні можуть на практиці ознайомитися зі звичаями, ремеслами та побутом місцевого населення, що розширює їх

розуміння етнографічних особливостей регіону. Таким чином, туристично-краєзнавча діяльність у такому форматі стає своєрідним мостом між освітою та громадським життям [67].

Особливо цінним у роботі з учнями є приклад мистецького екопоселення «Острів Обирок», яке поєднує як культурні, так і природні компоненти. Він створює можливість для організації інтегрованих освітніх заходів, де учні можуть не тільки спостерігати за екологічними процесами, а й брати участь у майстер-класах або культурних заходах. Це дозволяє формувати міжпредметні зв'язки між географією, історією, мистецтвом та літературою. Такі приклади надають учням цінне ставлення до культурної спадщини та природного середовища, що відповідає концепції Нової української школи.

У практиці шкільного курсу географії тема зеленого туризму може бути використана під час проектної роботи, складання карт місцевих туристичних маршрутів, аналізу статистичних даних щодо розвитку туризму в регіоні. Учні можуть самостійно створювати презентації про окремі об'єкти, збирати інформацію від місцевих жителів, розробляти міні-тури. Такі завдання відповідають компетентному підходу в освіті, адже формують навички критичного мислення, роботи з інформацією та комунікацією. Як зазначила Корчинська О. О., саме інтеграція практичних навичок у процес вивчення туризму підсилює виховний ефект і формує у молоді готовність до збереження довкілля [13].

Пандемія COVID-19 і поточні військово-політичні виклики показали, що місцевий туризм, особливо сільський зелений туризм, є найбільш стійким сегментом галузі, оскільки він передбачає близькість до дому, невеликі групи та безпеку перебування на відкритому повітрі. Це відкриває нові можливості для туристично-краєзнавчої діяльності в школі. Вчителі можуть організовувати короткі виїзди в межах громади, що не вимагає великих фінансових витрат, але дає практичні знання регіону. Як показує дослідження А. Якимчук, саме на рівні місцевих громад зелений туризм розвивається найбільш динамічно завдяки децентралізації та зростаючій ролі територіальних громад у прийнятті рішень.

Це означає, що шкільний туризм і краєзнавча діяльність можуть стати складовою стратегії місцевого розвитку, коли школи співпрацюватимуть з садибами і комплексами для взаємного обміну досвідом [69].

Необхідно підкреслити освітній ефект від використання теми зеленого туризму в шкільній практиці. Залучення учнів до вивчення власного регіону крізь призму туризму сприяє формуванню патріотизму, екологічної свідомості та гордості за місцеву історико-культурну спадщину. Особливо це стосується Ніжинського району, який багатий історичними пам'ятками, природними ресурсами та сучасними ініціативами у сфері туризму. Туристично-краєзнавча діяльність на цій основі не тільки підвищує якість географічної освіти, а й стає ефективним інструментом соціалізації школярів [9, 62, 63].

Тому використання теми сільського зеленого туризму в туристично-краєзнавчій діяльності є потужним засобом поєднання навчання з практикою, сприяє інтеграції учнів у життя місцевої громади та формує в них комплекс компетенцій, необхідних у сучасному суспільстві. Використання місцевих прикладів Ніжинщини у навчальному процесі дозволяє школярам не лише здобувати знання, а й відчувати особисту причетність до розвитку рідного краю.

Висновки до розділу 4.

- 1) Тема сільського зеленого туризму повністю відповідає цілям та змісту поточних освітніх програм (2024–2025) для 8–9 класів, слугуючи потужним інструментом інтеграції між теоретичними розділами географії («Природні ресурси», «Сільське господарство») та міждисциплінарними зв'язками (історія, біологія, економіка, інформатика).
- 2) Вивчення сільського зеленого туризму передбачає поетапну роботу:
  - а. 8 клас (Теоретична база): Акцент на формуванні понять, класифікації природних і культурних ресурсів для туризму, а також порівняльний аналіз туристичного потенціалу територій.
  - б. 9 клас (Проектно-практична робота): Перехід до комплексного територіального аналізу, розробка міні-проектів (створення маршрутів,

презентацій), використання засобів ІКТ (ГІС, GPS-навігація, мультимедіа) та польових практик.

3) Об'єкти сільського зеленого туризму Ніжинського району визначаються як унікальна ресурсна база туристично-краєзнавчої діяльності. Їхня участь перетворює навчання на практичний досвід, дозволяючи учням досліджувати місцеві екосистеми, етнографію та економічні моделі, що сприяє глибокій соціалізації та розумінню життя громади.

4) Успішна реалізація теми вимагає від вчителя виступати фасилітатором та координатором, який створює активне, відкрите до діалогу та інтерактивне освітнє середовище. Обов'язковою є технічна підтримка (геоінформаційні системи та мультимедійне обладнання), що робить навчальний процес сучасним та візуально змістовним.

5) Вивчення сільського зеленого туризму є ефективним засобом формування в учнів критичного мислення, екологічної відповідальності, цифрової грамотності та вміння проєктувати - ключових компетентностей Нової української школи.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження встановлено, що сільський зелений туризм в сучасних умовах є багатофункціональним явищем, що поєднує рекреаційну, економічну, соціокультурну та освітню складові. Його розвиток сприяє не тільки диверсифікації економіки сільських територій, а й збереженню культурної спадщини, формуванню екологічної свідомості та вихованню закоханого в рідну землю молодого покоління. Для України цей напрямок є особливо перспективним, адже відповідає стратегіям сталого розвитку та національно-культурного відродження.

Аналіз наукових підходів та практик організації сільського зеленого туризму показав, що він виконує ряд важливих функцій: рекреаційну, економічну, культурну, екологічну та освітню. Залучення школярів до краєзнавчо-туристичної діяльності на базі об'єктів сільського туризму відкриває широкі можливості для реалізації підходу в освіті, що розвиває ключові навички, інтеграцію теоретичних знань з практичними навичками, формування дослідницької та громадянської активності учнів.

Дослідження сучасного стану сільського зеленого туризму на Ніжинщині підтвердило наявність значного потенціалу для його розвитку. Регіон вирізняється сприятливими природно-географічними умовами, багатою історико-культурною спадщиною, різноманітними етнографічними традиціями та розвиненою мережею туристично-привабливих об'єктів. При цьому було виявлено низку проблем: недостатнє забезпечення інфраструктурою, обмежені фінансові ресурси, слабе інформаційне забезпечення та низький рівень координації між навчальними закладами, органами місцевого самоврядування та власниками туристичних господарств.

В ході роботи було визначено, що важливим напрямком популяризації сільського зеленого туризму є його інтеграція в освітній процес. Використання матеріалів місцевих туристичних ресурсів у шкільному курсі географії та в позакласних краєзнавчих заходах дозволяє учням формувати екологічну культуру, дослідницькі компетентності, вміння працювати з картографічними та

статистичними матеріалами, розвивати практичні навички планування туристичних маршрутів та організації поїздок. Важливою складовою є також освітній аспект: через безпосередній контакт з природою та культурною спадщиною формуються цінності відповідального ставлення до довкілля та історико-культурної спадщини.

Загалом, проведені дослідження дає підстави стверджувати, що сільський зелений туризм на Ніжинщині має значний потенціал як для соціально-економічного розвитку регіону, так і для освітньої сфери. Впровадження досліджень з даної тематики в туристично-краєзнавчу роботу зі школярами є ефективним засобом формування екологічної свідомості, національної ідентичності та активної громадянської позиції. Отримані результати можуть слугувати основою для подальших наукових пошуків та практичних розробок у галузі географії, туризму та сталого регіонального розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батиченко, С. П. Мельник Л. В. Сільський зелений туризм в Україні: стратегічна складова розвитку сільських територій. Конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів. 2024. Спецвипуск 4. С. 112–128.
2. Батиченко С., Лантух М. Сільський зелений туризм в Україні: сучасний стан. Електронний архів Національного університету харчових технологій. 2017. URL: <https://surl.lt/iwczhv> (дата звернення: 18.11.2025).
3. Бездухов, О. А. Філоненко Ю. М. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Ніжинському районі. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українське Полісся: проблеми та тренди сучасного розвитку». (Ніжин, 2 березня. 2021 р.) С. 143.
4. Біркович, В. М. Сільський зелений туризм як форма відпочинку і чинник розвитку сільських територій. Економіка та держава. 2023. № 11. С. 47–52.
5. Бондар, Ю. М. Стан сільського зеленого туризму в Ніжинському районі у 2022–2024 роках. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціально-економічні особливості та проблеми сучасного розвитку Чернігівської області» (Ніжин, 13–14 лют. 2025 р.) С. 78–82.
6. Бойко, В. О., Шульга І. В. Туристично-краєзнавча діяльність як засіб формування ключових компетентностей учнів. Географія та економіка в рідній школі. 2023. № 5. С. 2–10.
7. Ганина пустинь (Мотронівка, Кулішівка, Оленівка). Усипальниця Пантелеймона Куліша. Україна Інкогніта. URL: <https://surl.cc/ajywtq> (дата звернення: 05.09.2025).
8. Географія. 6–9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти / [уклад. Довгань А. І. та ін.]. Київ, 2022. 51 с.

9. Географія. Навчальні програми для 8–9 класів закладів загальної середньої освіти (оновлені 2024 р.). Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 21.10.2025).
10. Гришівка (Ніжинський район). Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 08.09.2025).
11. Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ). У 2024 році туристична сфера України принесла в бюджет майже 3 млрд грн. URL: <https://surl.li/rghttt> (дата звернення: 01.06.2025).
12. Децентралізація в Україні. Райони - Чернігівська область (проектні райони). Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.ua/en/new-rayons/chernihivska> (дата звернення: 02.06.2025).
13. Державна служба якості освіти України. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (оновлено на 2024–2025 н.р.). Київ: МОН України, 2024.
14. Дивовижна Чернігівщина. Стара Басань [ФОТО]. Події і коментарі. Чернігівщина. URL: <http://m.pik.cn.ua/53291/> (дата звернення: 05.11.2025).
15. Діяльність у сфері сільського зеленого туризму. WikiLegalAid. Платформа правових консультацій. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php> (дата звернення: 28.09.2024).
16. Дніпровський державний аграрно-економічний університет: Розробка еколого-ландшафтного підходу розвитку зеленого туризму в Дніпропетровській області. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/3785> (дата звернення: 06.06.2025).
17. Еко-садиба «Ворона» Комарівська громада. URL: <https://surl.li/ggzjbj> (дата звернення: 30.08.2025).
18. Зелений туризм в контексті сталого сільського розвитку. Український журнал прикладної економіки та техніки. URL: <https://surl.li/gywigc> (дата звернення: 29.09.2024).

19. "Зелений" туризм як один з напрямів сталого розвитку регіону. Все про туризм: туристична бібліотека. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/illyashenko.htm (дата звернення: 16.05.2025).
20. Зооботанічний комплекс «Басань». URL: <https://surl.li/rkcqal> (дата звернення: 12.08.2025).
21. Історико-культурний центр «Вітрила Маклая»: такого комплексу як у Батурині немає ніде в світі. URL: <https://vsviti.com.ua/blog/115106> (дата звернення: 05.11.2025).
22. Кардаш Я., Горшкова Л. О. Сільський зелений туризм: перспективи розвитку. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених. Житомир: Житомирська політехніка, 2021. С. 368–371.
23. Кафе «Лісова казка». URL: <https://maps.app.goo.gl/ухувnyYY8qRfmHoоб> (дата звернення: 05.11.2025).
24. Кичко, Я. В. Дослідження закладів розміщення та ресторанного господарства Ніжинського району: туристично-краєзнавчий аспект: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин, 2022. 67 с.
25. Кичко, Я. В. Об'єкти сільського зеленого туризму Ніжинщини. Соціально-економічний розвиток регіонів Українського Полісся. 2023. URL: <https://surl.li/lwyowa> (дата звернення: 01.09.2025).
26. Косенко, Л. В. Сільський зелений туризм в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. Економічний простір. 2022. № 179. С. 64–73.
27. Кравців, В. С. Сільський туризм: теорія, практика, перспективи. Львів: Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України, 2016. 284 с.
28. Кравченко, Н. О. Рекреаційне господарство Полісся: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія. Ніжин : МІЛАНІК, 2007. 172 с.

29. Куавйла, басейн, озеро, будиночки, чан, котедж, альтанки, рибалка. URL: https://www.instagram.com/kupayla_/?hl=en&utm_ (дата звернення: 21.08.2025).
30. «КУПАЙЛА» (база відпочинку). Facebook. URL: <https://www.facebook.com/groups/816961845945447> (дата звернення: 20.09.2025).
31. «Лісова Казка». Facebook. URL: <https://www.facebook.com/lisova.kazka.888716> (дата звернення: 17.09.2025).
32. «Лісова казка». Головний сайт Ніжина, де ви знайдете всю інформацію про новини, події та історію міста. URL: https://mynizhyn.com/catalog_company_249.html?utm_ (дата звернення: 24.08.2025).
33. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг. Все про туризм: туристична бібліотека. URL: https://infotour.in.ua/lubiceva_rtp.htm (дата звернення: 20.09.2025).
34. Любіцева, О. О. Туризм як суспільне явище та об'єкт географічного дослідження. Ринок туристичних послуг. Все про туризм : туристична бібліотека. URL: https://tourlib.net/books_ukr/lubiceva_rtp11.htm (дата звернення: 18.11.2025).
35. Маринець, М. А. Розробка еколого-ландшафтного підходу розвитку зеленого туризму в Дніпропетровській області: кваліфікаційна робота магістра. Дніпро, 2020. 88 с.
36. Марчишин, І. В. Зелений туризм в Україні: становлення, розвиток і перспективи. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2023. 264 с.
37. Матвієнко Н., Околович І. Сільський туризм: сутність та аспекти понятійно-термінологічного апарату. Економічна та соціальна географія. Київ, 2018. Вип. 80. С. 28–32. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2018.80.28-32>.
38. Махиня, С. О. Європейський шлях розвитку сільського зеленого туризму: досвід для України. Подільський вісник: сільське господарство, техніка,

- економіка. Кам'янець-Подільський, 2022. Вип. 2. С. 79–83. DOI: <https://doi.org/10.37406/2706-9052-2022-2-12> (дата звернення: 07.05.2025).
39. Маховка, В. П. Сільський (зелений) туризм як напрям розвитку сільських територій. Інституційний репозитарій Західноукраїнського національного університету. 2020.
40. Маховка, В. П. Сільський (зелений) туризм як напрям розвитку сільських територій України. Вісник географічного товариства України. 2023. Т. 2 (112). С. 91–101.
41. Методичні підходи до типологізації суб'єктів туристичного підприємництва в аграрній сфері. Ужгородський Національний Університет. URL: <https://surl.li/ueкухj> (дата звернення: 14.06.2025).
42. Мистецький хутір «Обирок». URL: <https://surl.li/zcgidl> (дата звернення: 05.11.2025).
43. На Ніжинщині в оновленому заміському центрі відпочинку стартував літній сезон. URL: <https://surl.li/qzdnua> (дата звернення: 15.08.2025).
44. Ніжин Зелена садиба «У Дорофея» у Ніжині адреса, відгуки, фото, ціни 2025. URL: <https://rest.guru.ua/ua/nezhin/spa/52612> (дата звернення: 05.11.2025).
45. Обірки (Ніжинський район). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Обірки_\(Ніжинський_район\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Обірки_(Ніжинський_район)) (дата звернення: 17.08.2025).
46. Обласна цільова програма розвитку туризму в Чернігівській області на 2021–2027 роки: проект. Чернігівська обласна рада. Чернігів, 2020. 19 с.
47. Олександр Волошин. URL: <https://maps.app.goo.gl/Z3NuAJpRTisX4dNF9> (дата звернення: 05.11.2025).
48. Олійник В. Д., Данілова О. М. Сільський зелений туризм: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні. Економіка та суспільство. 2025. Вип. 72. С. 203–209. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-30>.

49. Олійник, В. Д. Туризм як «Точка росту» сільських територій України. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. Хмельницький, 2017. № 6 (2). С. 27–31.
50. Подорожуємо рідним краєм: Борзна і Мотронівка. URL: <https://chernihivoblenergo.com.ua/news/1576> (дата звернення: 09.08.2025).
51. Про затвердження Переліків об'єктів спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст Чернігівської області: проект рішення. Чернігівська обласна рада. Чернігів, [б. р.]. 110 с.
52. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР: станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#Text> (дата звернення: 09.07.2025).
53. Рекреаційна географія (Масляк П. О. – 8.3.2. Сільський зелений туризм). URL: <https://surl.li/ncfstj> (дата звернення: 24.05.2025).
54. Ресторан «Хутір Рибацький». URL: https://hutir.in.ua/main/index.html?utm_ (дата звернення: 16.08.2025).
55. Ресторан Хутір Рибацький - національний туристичний портал. URL: <https://surl.lu/notjqt> (дата звернення: 20.09.2025).
56. Ресторанний комплекс «Хутір рибацький». Чернігівщина туристична. URL: <https://surl.li/ssovxc> (дата звернення: 31.08.2025).
57. Руденко Р. Рибацький Хутір. URL: <https://maps.app.goo.gl/C598HeexgN8Po5aM6> (дата звернення: 05.11.2025).
58. Садиби «Еко-садиба «Ворона»». Чернігівщина туристична. Офіційний сайт Чернігівської області. URL: <https://chernihivregion.travel/places/eko-sadiba-vorona> (дата звернення: 30.08.2025).
59. Седнівська осінь. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Седнівська_осінь (дата звернення: 10.07.2025).
60. Сільський зелений туризм в Україні: проблеми та перспективи. Все про туризм: туристична бібліотека. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/bojko17.htm (дата звернення: 19.04.2025).

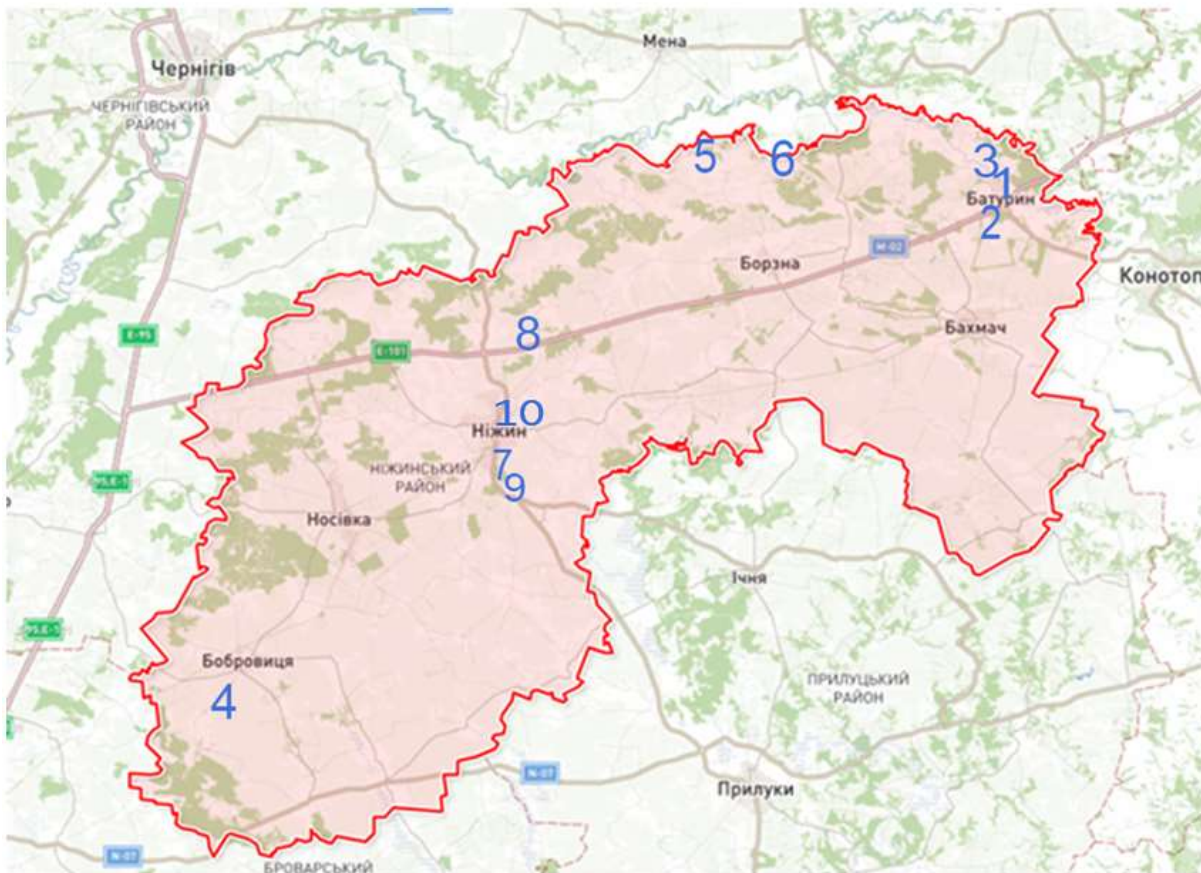
61. Стан та проблеми публічного управління у галузі зеленого туризму. Економіка природокористування і охорони довкілля. Львів: НЛТУ України, 2022. № 5. С. 112–120.
62. Стан та проблеми розвитку сільського туризму в Чернігівській області. Все про туризм: туристична бібліотека. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/aleshugina5.htm (дата звернення: 29.09.2024).
63. Тищук В., Ільїна О. Сільський зелений туризм в Україні: стан, динаміка, міжнародний досвід. Географічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. Луцьк, 2024. № 3(3). С. 114-123. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/25388>.
64. Туристичні комплекси «Туристичний комплекс «Берег»». Чернігівщина туристична. Офіційний сайт Чернігівської області. URL: <https://chernihivregion.travel/places/turisticnij-kompleks-bereg> (дата звернення: 05.11.2025).
65. Філоненко, Ю. М., Бондар Ю. В. SWOT-аналіз нинішнього стану сільського зеленого туризму на Ніжинщині. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціально-економічні особливості та проблеми сучасного розвитку Чернігівської області (Ніжин, 13–14 лютого 2025 р.)». С. 78–82.
66. Хутір Рибацький. Instagram photos and videos. URL: https://www.instagram.com/hutir_/?hl=en&utm_ (дата звернення: 16.08.2025).
67. Чернява, Г. Л. Теоретичні підходи до визначення поняття, сутності альтернатив розвитку сільського зеленого туризму. Культура народів Причорномор'я. 2012. № 227. С. 85–88.
68. Ще один крок до розвитку «зеленого туризму» в Ніжині. Головний сайт Ніжина. URL: <https://surl.li/htbtxf> (дата звернення: 28.09.2024).
69. Якимчук, А. Сільський «зелений» туризм як каталізатор розвитку місцевої економіки в процесі децентралізації влади. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2021. Vol. 7, No. 1. С. 232–240.

70. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives / UNESCO. Paris : UNESCO, 2020.
71. Green Competence Framework (GreenComp): Sustainability Competences for Lifelong Learning / Європейська комісія. Luxembourg: Publications Office of the EU, 2022.
72. Obyrok Art Island | Мистецький хутір Обирок. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/Obyrok/> (дата звернення: 21.08.2025).
73. Roman, M. Innovative Development of Rural Green Tourism in Ukraine. Tourism and Hospitality. 2024.
74. Shevchenko H., Petrushenko M. Rural Tourism within the Sustainable Development Goals: the Case of Ukraine. SHS Web of Conferences. 2021. URL: <https://surl.li/tszxce> (date of access: 13.09.2025).

ДОДАТКИ

- 1) база відпочинку «Вітрила Маклая» (м. Батурин)
- 2) туристичний комплекс «Берег» (м. Батурин)
- 3) арт-хутір «Острів Обирок» села Обірки (Батуринська ТГ)
- 4) зооботанічний комплекс «Басань» Стара Басань (Бобровицька ТГ)
- 5) Еко-готель на хуторі Ворона (Комарівська ТГ)
- 6) приватна садиба хутір Гришівка (Борзнянська ТГ)
- 7) ресторанний комплекс «Хутір рибацький» село Хвилівка (Талалаївська ТГ)
- 8) відпочинковий комплекс «Лісова казка» село Мала Кошелівка (Вертіївська ТГ)
- 9) відпочинковий комплекс «Купайла» село Таталаївка (Талалаївська ТГ).
- 10) Садиба «У Дорофея» село Липів Ріг (Вертіївська ТГ)

